

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

**Кафедра міжнародних економічних відносин та управління
проєктами**

МИРОНЕНКО ДЕНИС СЕРГІЙОВИЧ

**БЮДЖЕТНО-ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНОГО
ПРОЦЕСУ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ**

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
Освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес»
Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Науковий керівник:

БОЯР АНДРІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ,
доктор економічних наук, професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _
засідання кафедри міжнародних
економічних відносин
та управління проєктами
від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

_____ проф. Бояр А. О.

Луцьк 2024

АНОТАЦІЯ

Мироненко Д. Бюджетно-фінансове забезпечення інтеграційного процесу у ЄС.

Рукопис. Кваліфікаційна робота бакалавра за спеціальністю 292 Міжнародні економічні відносини, ОПП «Міжнародний бізнес». Волинський національний університет ім.Лесі Українки. Луцьк, 2024. 60 с. Українська мова.

У роботі розглядаються структура та механізми функціонування бюджетної системи ЄС, значення та перспективи бюджетної політики ЄС для вирішення завдань в економічній сфері. Рішення щодо довгострокового бюджету та річного бюджету приймають Європейський парламент і Рада ЄС. Відповідальність за виконання бюджету лежить на Європейській комісії.

Джерелами бюджетних доходів, які сукупно становлять лівову частку бюджету ЄС, є митні збори та платежі держав-членів, що розраховуються на основі таких параметрів як база ПДВ, ВНД та обсяг згенерованого і непереробленого пластикового пакувального сміття у плановому фінансовому році. Більшість бюджетних видатків ЄС зорієнтовані на реалізацію спільних політик ЄС, спрямованих на підвищення конкурентоздатності і стимулювання зростання економіки, покращення добробуту та умов життя і праці населення. Серед них слід виділити асигнування на єдину сільськогосподарську, інноваційну, торговельну, транспортну, енергетичну політики, політики конкуренції, зайнятості, згуртування. Бюджет ЄС має бути бездефіцитним.

Протягом 2021–2027 рр. у ЄС значно збільшилось фінансування таких пріоритетних політик як «цифрове суспільство», міграції та управління кордоном, безпека та оборона, боротьба з COVID-19 та її наслідками, наукові дослідження, інвестиції та конкурентоздатність економіки, транскордонне європейське співробітництво. Оскільки розмір бюджету залишається приблизно таким же, відбувається це за рахунок скорочення фінансування обох сільськогосподарських фондів, фондів рибальства і згуртування, структурних фондів, тобто традиційно найбільш потужних фінансових інструментів ЄС.

Ключові слова: бюджет, Європейський Союз, видатки, фонд, політика.

ABSTRACT

Myronenko D. Budgetary-Financial Provisions of the Integration Process in the EU.

Manuscript. Bachelor's Thesis in the Speciality 292 International Economic Relations, EPP International Business. Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2024. 60 p. Ukrainian.

In the thesis we analyze the structure and mechanisms of operation of the European Union budgetary system and reveal the significance and prospects of the EU budgetary policy with respect to realization of current and future economic objectives. Together the European Parliament and the Council constitute the so-called joint budgetary authority that decides on the financial perspective (EU's long-term budget) and the annual budget. Responsibility for implementation of the budget lies primarily upon the European Commission.

The sources of budget revenues, which together make up the lion's share of the EU budget, are customs duties and payments of the Member States, calculated on the basis of such parameters as the VAT base, GNI and the volume of generated and non-recycled plastic packaging waste in the planned financial year. The EU budget should be in ballance. The majority of the EU budgetary expenditure is oriented to finance common EU policies aimed at increased competitiveness and growth of the economy and improvement of life and work conditions of citizens. In particular these policies include common agricultural and regional (cohesion) policies, competition, innovation, trade, transport, energy and employment policies.

During 2021–2027 in the EU funding for such priority policies as “digital society», migration and border management, security and defense, the fight against COVID-19 and its consequences, research, investment and economic competitiveness, and cross-border European cooperation has significantly increased. Since the size of the budget remains about the same, this is due to the reduction of funding for both agricultural funds, fisheries and cohesion funds, structural funds, that is, traditionally the most powerful financial instruments of the EU.

Keywords: budget, European Union, expenditure, fund, policy.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи функціонування бюджетної системи ..	7
1.1. Суть, значення та принципи функціонування бюджетної системи	7
1.2. Організаційна структура бюджетної системи	11
1.3. Особливості бюджетної системи інтеграційного об'єднання держав	17
РОЗДІЛ 2. Управлінський механізм бюджетної системи ЄС	22
2.1. Правові основи функціонування бюджетної системи ЄС	22
2.2. Бюджетно-фінансові повноваження інституцій ЄС	24
2.3. Особливості бюджетної процедури ЄС	28
РОЗДІЛ 3. Аналіз структури і перспектив розвитку бюджетної системи ЄС	32
3.1. Дохідна частина бюджету ЄС.....	32
3.2. Напрями та структура бюджетних видатків ЄС	36
3.3 Бюджетна система ЄС у 2020-х роках	44
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

ВСТУП

Бюджет Європейського Союзу (ЄС) є певною мірою обмеженим інструментом регулювання соціально-економічних процесів, оскільки через нього перерозподіляється лише близько 1 % спільного ВВП країн-членів (для порівняння – через національні бюджети країн-членів ЄС перерозподіляється близько 40 % ВВП). Але не дивлячись на це, через його механізм обертаються в абсолютному виразі значні ресурси, які помітно впливають на процеси в окремих сферах господарства країн ЄС та на світові гео економічні та геополітичні процеси.

Актуальність тематики дослідження стає очевидною з огляду на задекларований Україною курс на інтеграцію до європейських структур, отримання нею статусу кандидата на вступ до ЄС та обумовлену цим необхідність всебічного вивчення різних аспектів системного функціонування цього регіонального угруповання, а також наслідків, що випливають з членства у ньому. Бюджетна система ЄС не є у цьому сенсі виключенням, а навпаки, виступає однією з ключових сфер, у якій стикаються національні інтереси держав-членів, реалізується політика взаємодії та формуються пріоритети на майбутнє. Однак, питання організації та функціонування бюджетної системи ЄС не знаходять суттєвого резонансу у вітчизняному науковому доробку і дискусіях, що, на нашу думку, вимагає більш активної дослідницької роботи у цьому напрямі.

Метою даної роботи є вивчення структури та механізмів функціонування бюджетної системи Європейського Союзу.

У відповідності з метою були поставлені наступні *завдання*:

- розкрити суть поняття «бюджетна система» та дослідити основні її характеристики;
- встановити особливості формування і функціонування бюджетної системи економічного союзу держав;

- проаналізувати інституційно-правові та процедурні механізми функціонування бюджетної системи ЄС;
- дослідити структуру й особливості формування дохідної та видаткової частин єдиного бюджету ЄС;
- обґрунтувати значення та перспективи бюджетної політики ЄС для вирішення поточних і майбутніх економічних проблем Союзу.

Об'єктом нашого дослідження є бюджетна система ЄС.

Предметом дослідження виступають функціональні (організаційне забезпечення, процедурні аспекти, значення та можливості) та структурні (напрями доходів і витрат) особливості бюджетної системи ЄС.

В основу дослідження покладені праці українських та іноземних економістів, фінансистів, політологів, вчених інших галузей науки, а саме: В. Базилевича, Ф. Барка (F. Barca), І. Бегга (I. Begg), А. Бояра, Д. Гегена, Ф. Кабатусуїла (F. Kabatusuila), М. Карліна, А. Кіреєва, В. Копійки, В. Опришко, Я. Петрась (J. Pietras), В. Посельського, О. Приходько, К. Салама (K. Salama), В. Стрельцова, С. Федонюка, Ж. Феррера (J. Ferrer), Ф. Фігуейри (F. Figueira), А. Філіпенка, Т. Шемлера (T. Szemler), О. Шниркова та ін. Крім того у роботі використані статистично-інформаційні матеріали з Інтернет-сторінок Європейської комісії та інших інституцій ЄС.

Практичне значення проведеного дослідження полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані при викладанні навчальних дисциплін викладачами кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Волинського національного університету ім. Лесі Українки, при написанні курсових, магістерських робіт студентами факультету міжнародних відносин ВНУ, а також органами територіального управління для вивчення особливостей функціонування бюджетної системи ЄС в умовах реалізації євроінтеграційного курсу України.

Структура та обсяг роботи: кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ

1.1. Суть, значення та принципи функціонування бюджетної системи

Провідне місце в системі регулювання усього спектру взаємовідносин у суспільстві належить бюджету. Через бюджетну систему забезпечується міжсекторальний і міжгалузевий перерозподіл фінансових ресурсів, чим створюються умови для здійснення соціально-економічних, політичних, культурних та інших перетворень, формується сприятливе фінансове середовище для швидкого розвитку ринкових відносин, забезпечується макроекономічна рівновага в економіці тощо. Бюджет є невід'ємною частиною ринкових відносин і одночасно важливим інструментом реалізації державної політики усіх напрямів.

Бюджет як одна з ланок фінансової системи відображає виробничі відносини, відтворює відносини розподілу і перерозподілу, опосередковує рух грошової маси. Бюджету належить важлива роль у фінансовій системі держави. Через бюджет здійснюється фінансування заходів економічного і соціального розвитку, що мають загальнодержавне значення, а також стосуються міждержавних відносин. За його допомогою перерозподіляється частина фінансових ресурсів між регіонами з метою вдосконалення структури суспільного виробництва і забезпечення соціальних гарантій населенню.

Більш складною є категорія «*бюджетна система*». Вона являє собою складну систему соціально-економічних, фінансових та політичних відносин, які складаються у суспільстві в процесі формування, розподілу і використання централізованого грошового фонду країни чи регіону, призначеного для задоволення суспільних потреб [36, с. 14].

Бюджетні відносини, що відображають зміст бюджетної системи, функціонують у визначених формах – суспільних і організаційних. І саме

завдяки організаційним формам стає можливим використання бюджету, як інструменту управління економікою.

Так, організаційними формами функціонування бюджетних відносин є конкретні види бюджетів (наднаціональний, державний (федеративний) бюджет, бюджет адміністративно-територіальних утворень вищого рангу і місцеві бюджети). Втілюючи внутрішньобюджетні відносини в зазначених формах, держава організовує бюджетні взаємовідносини по централізації бюджетних ресурсів в розпорядження органів влади, які наділені правом представляти інтереси держави і від її імені здійснювати певні функції [5, с. 28].

Складовими бюджетної системи є її структура, принципи побудови та організація функціонування. Структура бюджетної системи визначається бюджетним устроєм, який ґрунтується на адміністративно-державному устрої. Зрозуміло, що у федеративній, конфедеративній та унітарній державах бюджетний устрій є різним. Відрізняються від державних бюджетних устроїв бюджетні устрої багатонаціональних регіональних угруповань, на зразок ЄС.

Бюджетний устрій – це визначені правовими нормами механізми та принципи розподілу доходів і видатків між бюджетами різних територіально-ієрархічних рівнів, повноваження органів законодавчої та виконавчої влади у сфері бюджету [32, с. 30].

Будучи предметом бюджетних відносин, державний бюджет як категорія характеризується тими ж рисами, які притаманні фінансам в цілому, але в той же час має свої *особливості*. До них слід віднести те, що [6, с. 29-30]:

а) бюджет являє собою економічну форму перерозподільних відносин, пов'язаних з відокремленням частини національного доходу та її використанням для загальних суспільних потреб;

б) за допомогою бюджету здійснюється перерозподіл національного доходу (національного багатства) між найважливішими сферами суспільного виробництва (промисловістю, сільським господарством, транспортом, будівництвом і т. д.), в межах галузей господарства, між сферами суспільної

діяльності (виробничою і невиробничою сферами економіки), між країнами чи між регіонами країни та територіями;

в) сфера бюджетного розподілу займає центральне місце в складі державних фінансів, що визначає ключове положення бюджету у порівнянні з іншими ланками фінансової системи.

Важливою є роль бюджету у розподілі сукупного суспільного продукту та національного доходу. У бюджеті країни акумулюється значна частина створеної вартості національного доходу, який розподіляється у відповідності з ринковими законами суспільного розвитку для забезпечення розширеного відтворення та задоволення загальнодержавних потреб.

Основним джерелом формування бюджету є ВВП. Розмір бюджету в цілому знаходиться у прямій пропорційній залежності від абсолютного розміру цього макроекономічного параметру, а темпи зростання бюджету – від динаміки ВВП. Як зазначають науковці, права в розподілі ВВП належать державі і ґрунтуються на двох чинниках: 1) на виконанні державою зазначених суспільних функцій, оскільки централізація частини ВВП у бюджеті є, по суті, платою суспільства за виконання державою її функцій; 2) держава може брати участь у розподілі ВВП як один із суб'єктів його створення, будучи власником засобів виробництва у державному секторі, тобто виконуючи підприємницьку діяльність [25, с. 122].

За формою прояву бюджет є основним фінансовим планом, в якому відображається діяльність державних (наддержавних) та місцевих органів. У такому розумінні бюджет посідає провідне місце у діяльності як держави, так і структури будь-якого територіально-ієрархічного рівня, оскільки визначає можливості і пріоритети цієї структури, її роль і форми реалізації закріплених за нею функцій. Фактично, бюджет, який являє собою баланс доходів і видатків, відображає соціально-економічну, міжнародну, управлінську, оборонну та фінансову політику [17, с. 43]. За матеріальним змістом бюджет становить централізований фонд коштів. Обсяг бюджету – це річна сума коштів, що проходять через цей фонд.

Політичне значення бюджету полягає в тому, що законодавчий орган своїм волевиявленням затверджує обсяг видатків та доходів бюджету на планований рік і цим ставить виконавчий орган під свій контроль. Бюджет є документом, що обмежує і розподіляє фінансові ресурси, які виконавча структура використовуватиме для надання допомоги і послуг з метою поліпшити добробут населення [6, с. 22].

Систему рішень та заходів, спрямованих на організацію, розпорядження, управління і контроль бюджетними (фіскальними) зборами і витратами, що формуються чи можуть формуватися в межах наднаціональних чи національних компетенцій відповідно до існуючих законів, угод і/чи договорів прийнято називати *бюджетно-фінансовою політикою*.

Бюджетно-фінансова політика здійснюється шляхом зміни принципів, методів, способів формування доходів і видатків, їх регулювання тощо. Державні чи наднаціональні міжнародні структури коректують встановлені бюджетні взаємовідносини, регулюють канали проходження бюджетних потоків, уточнюють пропорції розподілу централізованих ресурсів і забезпечують управління внутрішньобюджетними відносинами, а через бюджетні відносини – економічними процесами.

Виходячи із завдань, що стоять перед суб'єктами бюджетно-фінансової політики, її можна розділити на три види: політика економічного зростання, політика стабілізації і політика обмеження ділової активності [23, с. 53]. Суть кожного виду очевидна з його категоріального визначення. Найбільш поширеним і актуальним на сучасному етапі є перший вид – політика економічного зростання з цілим рядом супутніх завдань.

Бюджетно-фінансова політика ґрунтується на ряді *принципів*: єдності, збалансованості, самостійності, повноти, обґрунтованості, ефективності, цільового використання бюджетних коштів [4, с. 6].

Підсумовуючи відзначимо, що бюджетна система являє собою складну систему соціально-економічних, фінансових та політичних відносин, які складаються у суспільстві в процесі формування, розподілу і використання

централізованого грошового фонду країни чи регіону, призначеного для задоволення суспільних потреб. Бюджетні фінанси виконують контролюючу і стимулюючу роль: вони спрямовуються на формування ефективної структури виробництва, стимулювання науково-технічного прогресу, ресурсозбереження та підвищення ефективності праці.

1.2. Організаційна структура бюджетної системи

Організаційну основу функціонування бюджетної системи та реалізації бюджетно-фінансової політики складають правові та інституційні механізми. Їх формують системні поєднання законодавчих і нормативно-правових актів, що приймаються на міждержавному (якщо мова йде про бюджет міждержавного регіонального утворення) чи національному рівнях, а також інституції та органи влади, до прямих функцій яких входять формування і організація перерозподілу бюджетних ресурсів.

У цьому контексті в межах бюджетної системи часто виділяють *підсистему управління бюджетом (бюджетний менеджмент)*, що спрямована на забезпечення своєчасного й повного надходження доходів, раціонального, цільового й ефективного використання коштів. Бюджет, затверджений на рівні закону на поточний бюджетний період, надає фінансовій діяльності органів виконавчої влади обов'язкового характеру, оскільки приписи закону мають конкретно-адресний характер і зобов'язують ці органи їх виконувати. Закон про бюджет покладає на орган виконавчої влади обов'язок зібрати певну суму коштів і дозволяє витратити зібрані кошти на фінансування видатків, пов'язаних із забезпеченням виконання його функцій [36, с. 244].

Бюджетні акти відзначаються великим обсягом і складаються, як правило, з трьох основних частин: 1) пояснювальна записка, яку готує переважно глава центральної виконавчої структури, в якій коротко викладено еволюцію рівня суспільного добробуту, звіт про кошторисні періоди, огляд стану справ у казначействі, пропозиції щодо вдосконалення фінансового

законодавства тощо; 2) власне текст бюджетного акту; 3) документи в додатках: таблиці розподілу асигнувань, дефіцити, борг і т. ін. [16, с. 18].

Підсистема управління бюджетом включає: органи управління, структуру бюджетного процесу та методологію бюджетної діяльності [36, с. 78]. *Органи управління бюджетом* можна розділити на три групи (рис. 1.1):

– органи законодавчої та виконавчої влади (парламент, ради усіх рівнів, кабінет міністрів тощо);

– органи оперативного управління бюджетом (спеціалізовані підрозділи виконавчих структур, організації при спеціалізованих міністерствах (казначейство, контрольно-ревізійні управління), податкова адміністрація, рахункові палати тощо);

– органи нефінансового профілю, які виконують функції, безпосередньо пов'язані з формуванням доходів та фінансуванням видатків бюджету (митні комітети та його підрозділи, органи внутрішніх справ, органи юстиції та нотаріату, природоохоронні органи та інспекції, інспекції по контролю за цінами [5, с. 98].

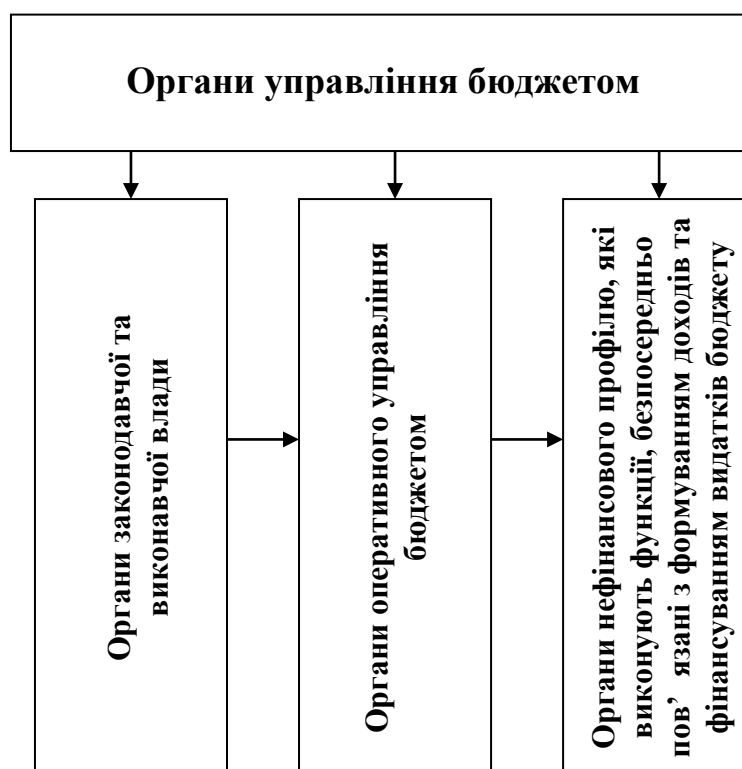

Рис. 1.1. Органи управління бюджетом *

* Складено автором.

Бюджетний процес – це регламентований законодавством порядок розгляду, затвердження і виконання бюджету, контролю за його виконанням, затвердження звітів тощо [30].

Традиційно бюджетний процес складається з чотирьох етапів (рис. 1.2). Перші три етапи об'єднуються єдиною категорією – *бюджетне планування*. Бюджетне планування базується на завданнях, які поставлені перед суб'єктами бюджетно-фінансової політики. До них відносяться:

- визначення реальної величини доходів в наступному бюджетному періоді;
- обґрунтування і визначення розмірів бюджетних видатків по кожному напрямку;
- забезпечення збалансованості бюджету [23, с. 56].

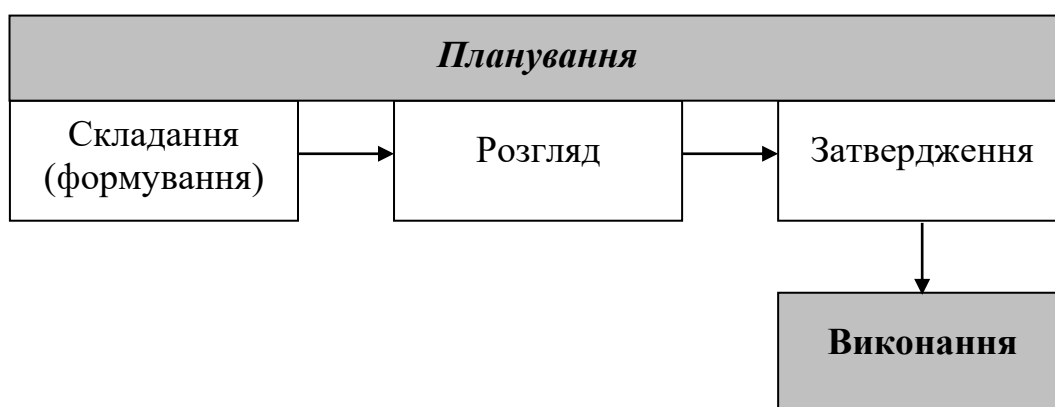

Рис. 1.2. Етапи бюджетного процесу *

* Складено автором.

При формуванні бюджету основним завданням забезпечення його збалансованості, тобто якнайближче наблизитися до ідеального варіанту – коли формується повне покриття витрат прибутками й утворюється залишок засобів, тобто перевищення прибутків над витратами (*профіцит*). Цього можна досягти двома способами: зменшити розмір витрат або збільшити розмір прибутків.

Бюджетний процес регламентується *бюджетним регламентом* – документом, в якому визначається порядок і терміни складання, розгляду і затвердження бюджету, а також організація його виконання. Бюджетний регламент містить наступну інформацію [16, с. 45]:

- визначає чітке розмежування функцій між органами влади і державного управління;
- визначає перелік всієї документації, яка використовується у бюджетному процесі;
- визначає особливий порядок виконання бюджету у разі його несвоєчасного затвердження;
- встановлює відповідальність за несвоєчасне і неякісне складання бюджету органами виконавчої влади, за порушення термінів розгляду і затвердження бюджету органами законодавчої влади, за нецільове використання коштів, виділених з бюджету фінансовими органами тощо.

Рівень бюджетного планування залежить від трьох основних чинників: від чіткого формулювання цілей і завдань, які вирішує власник бюджету; від достовірності тієї інформації, яка використовується в бюджетному плануванні, та від методів, які використовуються при бюджетному плануванні. Основою для виконання бюджету є балансовий метод, тобто розбиття бюджетних доходів та видатків. Таке розбиття здійснюють органи виконавчої влади.

Доходами бюджету є усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі. Отже, доходами бюджету можуть бути як обов'язкові, так і добровільні надходження до бюджету, що використовуються державою для здійснення її функцій та регулюються правовими нормами [7, с. 27].

Видатки бюджету – кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум. Спрямування видатків здійснюється відповідно до завдань, що стоять перед державою та органами місцевого самоврядування у конкретний період. Розмір видатків бюджетної системи перебуває у тісному взаємозв'язку з її доходами, оскільки влада не може дозволити витратити більше, ніж планує отримати. Оскільки доходи бюджету завжди обмежені, держава фінансує пріоритетні видатки і лише за наявності залишків коштів може фінансувати інші потреби [14, с. 34].

Бюджетний розпис складається, як правило, на один рік з розбивкою на певний період року (квартал чи місяць). Бюджетний розпис (розбиття) повинен бути збалансований. Розпис складається відповідно до кодів бюджетної класифікації. Бюджетна класифікація законодавчо закріплюється. Бюджетна класифікація – єдине систематизоване функціональне групування доходів та видатків за однорідними ознаками, що забезпечує загальнодержавну та міжнародну порівнянність бюджетних даних. Структуру бюджетної класифікації розробляють центральні виконавчі органи і затверджують парламенти.

Бюджетна класифікація традиційно має наступні складові [8, с. 41].

1. Класифікація доходів бюджету. Доходи бюджету класифікують за розділами: 1) податкові надходження; 2) неподаткові надходження; 3) доходи від операцій з капіталом; 4) трансферти.
2. Класифікація видатків бюджету. Видатки бюджету класифікують за: функціями з виконанням яких пов'язані видатки (функціональна класифікація видатків); економічною характеристикою операцій, при проведенні яких здійснюються ці видатки (економічна класифікація видатків); ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація); бюджетними програмами (програмна класифікація).
3. Класифікація фінансування бюджету. Вона визначає джерела отримання фінансових ресурсів, необхідних для покриття дефіциту бюджету, і напрями витрачання фінансових ресурсів, що утворилися у результаті перевищення доходів бюджету над його видатками.
4. Класифікація боргу (для бюджету). Вона систематизує інформацію про всі боргові зобов'язання держави. За типом зобов'язання розрізняють заборгованості залежно від терміну розміщення фінансового зобов'язання – довгострокові (від 5 до 10 років), середньострокові (від 1 до 5 років) та короткострокові (до одного року).

Відповідно, можна виділити три сфери бюджетно-фінансової політики: організація планування бюджету і виконання бюджету; облік виконання бюджету; контроль за виконанням бюджету [6, с. 32].

Ключові механізми і принципи бюджетно-фінансової політики у першій сфері були проаналізовані вище. Облік виконання бюджету здійснюється відповідно до існуючих законодавчих та нормативно-правових актів, що стосуються бухгалтерської звітності та систем збору, обробки та зберігання статистико-фінансової і науково-технічної інформації. Інформація є тією забезпечувальною системою, без якої неможлива управлінська діяльність. Інформація характеризує стан об'єкта управління (бюджету) на певному відрізку часу. До інформації ставляться такі основні вимоги, як достовірність, своєчасність та повнота [23, с. 34].

Контроль за виконанням бюджету є складовою бюджетно-фінансового контролю. Будь-яке національне чи наднаціональне утворення, яке має власний бюджет, формує органи, на які покладається функція контролю за виконанням бюджету. Це можуть бути податкова адміністрація, контрольно-ревізійні управління, рахункові палати, органи системи виконавчої влади тощо. Існують такі форми фінансового контролю: попередній (покликаний запобігати порушенням законодавства), поточний (проводяться усіма фінансовими органами у процесі використання коштів), пост-контроль (використовуються після надходження доходів чи утилізації бюджетних коштів) [25, с. 193].

До традиційних методів фінансового контролю відносять ревізію (метод документального контролю за фінансово-господарською діяльністю, за дотриманням законодавства з фінансових питань) та перевірку (обстеження й вивчення окремих ланок фінансово-господарської діяльності).

Таким чином, організаційно-правову основу функціонування бюджетної системи та реалізації бюджетно-фінансової політики складають правові та інституційні механізми. Їх формують системні поєднання законодавчих і нормативно-правових актів, що приймаються на міждержавному (якщо мова іде про бюджет міждержавного регіонального утворення) чи національному рівнях,

а також інституції та органи влади, до прямих функцій яких входять формування і організація перерозподілу бюджетних ресурсів.

1.3. Особливості бюджетної системи інтеграційного об'єднання держав

Першим і поки єдиним на сьогоднішній день прикладом практичного започаткування такої форми міжнародної економічної інтеграції як економічний союз держав є Європейський Союз. Саме в рамках цього інтеграційного угруповання вдалося здійснити послідовний перехід від вільної торгівлі та митного союзу, через спільний ринок до економічного союзу. Претендентами на формування інтеграційного угруповання такого високого ступеня інтеграції можна вважати MERCOSOUR, ASEAN тощо.

Економічний союз характеризується не лише безперешкодною міждержавною торгівлею у його межах усім спектром товарів, послуг та факторів виробництва та спільними правилами торгівлі з третіми країнами (країнами-нечленами союзу), а й існуванням правових та інституційних механізмів координації та уніфікації різних сфер національних економічних політик і спільних політик як таких, в тому числі фіскальної та бюджетної. Саме ці специфічні риси створеного в межах ЄС Економічного (і монетарного) союзу обумовлюють і особливі принципи функціонування бюджетної системи.

Бюджетні системи інтеграційних угруповань мають **особливі риси формування та функціонування**. Специфіка бюджетної системи економічного союзу проявляється фактично в усіх її сферах (структурах), а саме: дохідній, видатковій та інституційно-правовій [1, с. 22–27].

Специфіка формування дохідної частини бюджету економічного союзу держав прослідковується у джерелах і механізмах її формування. Однак, як показує практика, особливих труднощів з пошуком компромісу щодо цих питань не виникає. Адже усі учасники союзу усвідомлюють необхідність формування спільної фінансово-ресурсної бази для реалізації поставлених

цілей. Та й розбіжності, які можуть виникати у цій сфері, є більш комплексними і стосуються справедливого розподілу бюджетних ресурсів (див. нижче), а не лише національних відрахувань до єдиного бюджету.

Класичним способом наповнення бюджету міжнародної організації є грошові внески держав-членів, що розраховуються як єдина відсоткова ставка до ВВП або інших макроекономічних показників цих держав. Практикується також спрямування до спільного бюджету коштів, отриманих внаслідок реалізації спільних проектів чи політик.

Що стосується *особливостей формування структури витратної частини бюджету*, то вони полягають у труднощах пошуку компромісних рішень у цій сфері. Причинами цього найчастіше є різні підходи до трактування «справедливого розподілу» державами-членами, необхідність приймати бюджет щороку, різні бачення цілей союзу з часом тощо. Наукова теорія дає кілька пояснень поведінки держав при формуванні структури витратної частини бюджету наднаціонального об'єднання. Їх прийнято називати теоріями фіскального перерозподілу. Вони були розроблені на основі практики ЄС, але можуть бути використані і для пояснення поведінки держав-учасниць будь-якого наднаціонального об'єднання.

Перша – це теорія економічних потреб. На прикладі ЄС розробники цієї теорії [67] переконують, що фіскальні трансфери є функцією економічного добробуту. Зокрема, чим бідніша країна-учасниця економічного союзу (в першу чергу до уваги береться рівень ВВП на душу населення), тим більші вигоди (бюджетні асигнування) вона отримує з єдиного бюджету. Однак така теорія піддається легкій критиці, оскільки вона не пояснює причин зацікавленості «багатих» країн у розвитку інтеграції, які безумовно існують.

Більш ґрунтовною у цьому відношенні є теорія фіскального перерозподілу, яка отримала назву теорія національних витрат/здобутків. Її розробником вважають С. Хікса [64, с. 269]. Згідно з цією теорією бюджет економічного союзу є компромісним результатом міжурядових торгів, під час яких держави, що мають велику зацікавленість у формуванні спільного ринку

(експорто-орієнтовані економіки), «купають» доступ до ринків тих держав-учасниць, які в цілому втрачають від формування спільного ринку.

Існує ще один підхід до трактування справедливого розподілу бюджетних коштів, започаткований бюджетною практикою ЄС, який у термінології Спільноти прийнято називати *juste retour* (з фр.), тобто нетто-балансовий підхід. Цей підхід коротко можна сформулювати відомою фразою (заявою) Прем'єр-Міністра Великобританії М. Течер: «Я хочу повернути свої гроші» (англ. – «I want my money back»). Суть його полягає у прямому розрахунку різниці між коштами, сплаченими до єдиного бюджету, і одержаними з нього коштами кожною державою-членом союзу. Справедливим вважається такий розподіл коштів, за якого нетто-баланс країни у бюджеті не є негативним [2, с. 34].

Найбільшим недоліком такого підходу є те, що він не враховує непрямих здобутків (втрат) держав-членів союзу від інтеграції, а саме: макроекономічний ефект від інтеграції (створення спільного ринку, в першу чергу), екстерналії витрат, що здійснюються на рівні союзу, економія від масштабу тощо. А також робить структуру бюджетних асигнувань жорсткою та нездатною до оперативних адаптацій до змін обставин.

Особливості *правового та інституційного забезпечення функціонування бюджетної системи* економічного союзу держав слід розглядати у більш широкому контексті інституційно-правової системи об'єднання. Усі вони зводяться до формування наднаціональних систем права та органів управління (інституцій), а також впровадження механізмів розподілу владних повноважень між національним і наднаціональним рівнями на основі принципів теорії фіскального федералізму або інших політекономічних теорій.

Інституційно-правове регулювання бюджетної сфери (на відміну від інших сфер наднаціонального регулювання) може мати і свою певну специфіку. Так, у ЄС законодавчі повноваження щодо прийняття і коригування бюджету покладені на дві інституції – Раду і Парламент, які разом формують так зване спільне бюджетне керівництво.

Особливості функціонування бюджетної системи економічного союзу держав повною мірою проявляються у механізмах розподілу фіскальних компетенцій між наднаціональними та національними управлінськими структурами держав-членів союзу. Пошук шляхів вирішення цієї проблеми здійснюється у контексті кількох теорій, а саме: класичної теорії фіскального федералізму, політичної економії багаторівневого врядування, принципу субсидіарності та економіки державного сектора [2, с. 23].

Теорія фіскального федералізму (англ. – theory of fiscal federalism) [68, 69, 70, 73, 77] встановлює критерії, що дозволяють віднести реалізацію тих чи інших фіскальних заходів на певний рівень управління. Основні з них такі:

- 1) засвоєння (інтерналізація) екстерналій (позитивні та негативні наслідки діяльності одних суб'єктів для інших (екстерналії) (наприклад, підвищення кваліфікації працівників чи забруднення довкілля) повинні регулюватись на найвищому рівні, оскільки саме на цьому рівні можна створити рівні умови для засвоєння суб'єктами позитивних наслідків і участі суб'єктів у ліквідації негативних наслідків). Від регулювання цих сфер на найвищому рівні також досягається найбільша віддача (сукупний ефект);
- 2) економія від масштабу (централізація регулювання підвищує ефективність пропозиції певних послуг шляхом зниження виробничих витрат);
- 3) мінімальний масштаб (малі країни не можуть закумуляувати достатніх ресурсів для надання певного суспільного блага (безпека, оборона та ін.);
- 4) запобігання інтерналіям (децентралізація фінансування у деяких випадках дозволяє запобігати фінансуванню певних заходів тими суб'єктами, які не отримують користі від реалізації цих заходів (зазвичай це платники податків сусідніх юрисдикцій (у випадку економічного союзу – держав)) [2, с. 24];
- 5) гетерогенність преференцій (у сферах, де пріоритети суттєво відрізняються (гетерогенні), перевага повинна віддаватись децентралізованому розподілу суспільних благ, а не постачанню уніфікованого блага з центрального рівня).

Саме теорія фіскального федералізму переважно використовується для дослідження та обґрунтування оптимального розподілу компетенцій між

наднаціональним (комунітарним) і національним рівнями в ЄС [38, 45, 75]. Однак застосування теорії фіскального федералізму до бюджетної системи ЄС не завжди виправдане. Це пояснюється в першу чергу тим, що ЄС не є наднаціональним урядом, а являє собою створене для досягнення конкретних цілей утворення (хоч і наднаціональне) [59, с. 3].

Деякі аргументи на користь централізованого втручання у певні сектори економіки пропонуються теорією, що отримала назву «економіка державного сектора». Економіка державного сектора – це галузь економічної науки, яка вивчає доцільність і ефективність втручання центральних органів влади у різні сектори економіки. Не дивлячись на те, що ця теорія розроблялась і використовується для аналізу діяльності національних урядів, вона може бути застосована і для обґрунтування доцільності фіскального втручання на рівні економічного союзу держав [41, 51, 76]. З позицій економіки державного сектора достатньою підставою для державного (фіскального) втручання у той чи інший сектор економіки є необхідність коригування недоліків ринкової системи (ефективність) або забезпечення соціальної справедливості (рівності). З метою виявлення таких підстав проводиться «інтервенційний тест».

Слід також відмітити, що виправдана з позицій теорії економіки державного сектора національна чи наднаціональна інтервенція може носити різний характер, зокрема: регуляторний (створення інституційних і правових інструментів регулювання), виробничий (державне виробництво певних благ) і фіскальний (фінансування певних політик з бюджетних фондів).

Таким чином, бюджетна система економічного союзу держав має свої специфічні риси, які відрізняють її від бюджетних систем національного чи нижчого рівнів. Зокрема у ній впроваджуються особливі механізми розподілу повноважень між наднаціональними та національними органами управління. У сферах формування дохідної та витратної частин бюджету відпрацьовуються особливі принципи та механізми, причому щодо структури бюджетних витрат вони досить неоднозначні. Бюджетній системі економічного союзу держав може бути притаманна і певна інституційно-правова специфіка.

РОЗДІЛ 2

УПРАВЛІНСЬКИЙ МЕХАНІЗМ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ ЄС

2.1. Правові основи функціонування бюджетної системи ЄС

Усі правові акти, які становлять основу функціонування бюджетної системи ЄС, можна розділити на два основні блоки: первинне право та вторинне право ЄС. До *первинного права* відносять договори про заснування європейських спільнот і створення Європейського Союзу, а саме: Договір про заснування Європейської спільноти з вугілля та сталі (був чинний до 2002 р.), Договір про заснування Європейської економічної спільноти (на сьогодні його назва – Договір про функціонування Європейського Союзу, далі у тексті – Договір), Договір про заснування Європейської спільноти з атомної енергії (Євратом), Договір про Європейський Союз, договори, якими вносились поправки до засновницьких договорів (Єдиний європейський акт, Амстердамський, Ніццький та Лісабонський договори, договори про приєднання до ЄС).

До 1970-х років Європейські спільноти у фінансовому аспекті були зведені до рівня звичайних міжнародних організацій: їхня діяльність фінансувалась за рахунок внесків держав-членів, розміри яких обчислювалися пропорційно до їх ВВП. Договори передбачали наділення спільнот «власними ресурсами» лише після створення митного союзу. У квітні 1970 р. Рада ухвалила рішення надати в розпорядження Спільнот усі надходження від митних зборів і певний відсоток від стягуваного державами-членами податку на додану вартість [31, с. 156].

Сучасний текст Договору містить окремий розділ, присвячений фінансовим аспектам діяльності ЄС. Це розділ II частини VI «Фінансові положення» [21]. Згідно зі ст. 310 усі статті доходів і видатків ЄС відображаються в бюджеті, який складається на кожен фінансовий рік. Видатки і доходи бюджету повинні бути збалансовані.

У ст. 311 йдеться про те, що без шкоди щодо інших джерел доходів, бюджет ЄС повністю фінансується з власних ресурсів. Рада, діючи одногосно і відповідно до спеціальної законодавчої процедури, за поданням Комісії і після консультацій з Європейським парламентом, приймає рішення щодо системи власних ресурсів Союзу.

Згідно з чинним на 1 січня 2020 р. Рішенням Ради щодо власних ресурсів власні ресурси ЄС формуються за рахунок митних зборів та інших стягнень, запроваджених інституціями Спільноти стосовно торгівлі з країнами, що не є її членами, а також внесків і стягнень, передбачених положеннями про спільну організацію ринків цукру; уніфікованої відсоткової ставки до гармонізованих баз податку на додану вартість (ПДВ) держав-членів, розрахованих відповідно до правил Спільноти; уніфікованої відсоткової ставки до суми валових національних доходів (ВНД) держав-членів, розрахованої відповідно до правил Спільноти з урахуванням обсягу уже приписаних до бюджету ресурсів [52].

Згідно зі ст. 313 фінансовий рік триває з 1 січня по 31 грудня [21]. Наступні статті Договору містять важливі бюджетно-процедурні положення, про які йтиметься у підрозділі 2.3.

Важливою рисою права ЄС є притаманна йому ієрархічна структура. На виконання актів первинного права Союзу інституції приймають *акти вторинного права*, основними з яких є регламент, директива та рішення. Найвищу юридичну силу має регламент. Він є актом загального характеру, обов'язковий в усіх своїх складових і підлягає прямому застосуванню в усіх державах-членах. Будучи інструментом уніфікації, регламенти здебільшого регулюють митні, торговельні, конкурентні, транспортні та сільськогосподарські відносини, що виникають між країнами.

Робочу основу для функціонування бюджетної системи ЄС відіграє Фінансовий регламент № 2018/1046 від 2018 р. [54]. До 2018 р. діяла низка інших фінансових регламентів, які регулярно заміщали кожен попередній. У Фінансовому регламенті деталізують структура бюджету та принципи його функціонування, органи, які відповідають за розробку, затвердження та

прийняття бюджету тощо. Новий фінансовий регламент дещо спрощує і робить прозорішою процедури законодавчого забезпечення і адміністративного управління бюджетом ЄС.

Важливим правовим актом ЄС є директива. Як зазначено в ст. 288, директива обов'язкова лише для держави-члена, якій адресована. У документі чітко вказується на результат, який має бути досягнутий у ході поставленої мети, а найбільш ефективні засоби її досягнення обираються державою самостійно [31, с. 97].

Наступним актом бюджетного права ЄС є рішення, яке обов'язкове в усіх складових для тих, кому адресоване. Рішення обов'язкове для конкретного адресата і не вимагає конкретних заходів з боку органів держави-члена. Нерідко рішення має вторинний характер щодо директив чи регламентів, засобом реалізації яких виступає.

Насамкінець серед системи актів, які приймаються інституціями ЄС, слід назвати рекомендації та висновки, які не є обов'язковими і можуть бути враховані державою-членом на її розсуд при вирішенні певних питань. Рекомендації та висновки приймаються здебільшого Комітетом регіонів, Економічним і соціальним комітетом, а також Європейською комісією.

Як і національні бюджети, єдиний бюджет ЄС формується відповідно до визначених принципів, встановлених у Фінансовому регламенті ЄС 2018 р. До основних бюджетних принципів відносяться: принцип однорічності, принцип рівноваги, принцип єдиної одиниці розрахунків, принцип універсальності, принцип специфікації, принцип здорового фінансового менеджменту та принцип прозорості.

2.2. Бюджетно-фінансові повноваження інституцій ЄС

Адміністративно-інституційний каркас бюджетно-фінансової системи Євросоюзу складають чотири керівні органи: Європейський парламент, Рада ЄС, Європейська комісія та Рахункова палата. Відповідно до положень Агенди-

2000, схваленої на Берлінському самміті ЄС у 1999 р., Рада ЄС та Європейський парламент разом формують так зване спільне бюджетне керівництво (з англ. *joint budgetary authority*) [78, с. 4], котре приймає рішення щодо фінансової перспективи та щорічного бюджету ЄС.

Рада ЄС є спеціалізованим органом переважно політичного характеру. Раду, що розглядає питання і приймає рішення стосовно організації та формування єдиного бюджету ЄС, складають найвищі посадові особи державних виконавчих структур з бюджетно-фінансових питань по одному від кожної держави-члена (міністри фінансів тощо). Рада засідає кілька разів на рік під головуванням представника однієї з країн. Зміна головуючого відбувається кожні 6 місяців за порядком, попередньо визначеним самою Радою.

Найчастіше рішення на Раді приймаються кваліфікованою більшістю голосів. Лише при розгляді окремих дипломатичних, політичних чи інших стратегічно важливих питань для прийняття рішення Ради потрібна одностайність. У бюджетно-фінансовій сфері одностайно приймаються рішення щодо зміни системи власних ресурсів ЄС та щодо змін системи оподаткування. Підготовчу та організаційну роботу Ради забезпечує Генеральний секретаріат, який призначається на 5 років [3, с. 162].

Європейський парламент – законодавчий орган, що обирається прямим загальним голосуванням за виборчими процедурами країн-членів. Функції Європейського парламенту наступні:

- політичний контроль за діяльністю Комісії;
- затвердження законодавчих актів Комісії;
- реалізація певного обсягу власної законодавчої ініціативи;
- розгляд та затвердження бюджету Євросоюзу;
- участь у формуванні зовнішньої політики ЄС [22, с. 145].

Європейський парламент розділяє з Радою ЄС спільне бюджетне керівництво, тобто затверджує разом з останньою бюджет Спільноти (про розподіл бюджетних повноважень між Радою та Парламентом йдеться у наступному параграфі). У структурі Парламенту діє 24 комітети, серед яких є

бюджетний комітет [2, с. 144], який проводить оцінку поданих на затвердження Парламенту бюджетних документів, доповідає з різних питань, що стосуються законодавчої верифікації функціонування бюджетно-фінансової системи ЄС.

Європейська комісія відіграє провідну роль у рамках Євросоюзу як орган, що здійснює виконання і контроль за діяльністю цього об'єднання. Вона керує усіма справами Союзу, виступаючи, таким чином, виконавчим органом ЄС. На відміну від Ради, вона уособлює загальносоюзну владу та охороняє інтереси Євросоюзу.

Комісія наділена широкими повноваженнями і виконує ряд функцій:

- законодавчу (підготовка для затвердження Радою та прийняття забезпечувальних нормативно-правових актів),
- виконавчу (виконання рішень Ради та Парламенту, відповідальність за проведення секторальних політик ЄС),
- контролюючу (спостереження за дотриманням законодавчих норм і угод ЄС) та
- караючу (застосування санкцій).

У бюджетно-фінансовій сфері Європейська комісія відповідає за розробку бюджету, збір бюджетних коштів і за виконання бюджету в цілому. У структурі Комісії безпосередні виконавчі функції покладені на три генеральні директори: Генеральний директорат (з англ. – *Directorate General* – *DG*) з питань бюджету, Генеральний директорат з питань фінансового контролю та Генеральний директорат з митних питань і питань непрямих податків.

До складу ГД із питань бюджету входить п'ять директоратів, які, зі свого боку, складаються з 4–7 відділів. Генеральний директор має одного заступника, одного помічника та двох радників. Він здійснює пряме керівництво роботою всіх директоратів, за винятком директорату С «Виконання бюджету (бюджет у цілому та Європейський фонд розвитку)», за роботу якого безпосередньо відповідає заступник генерального директора (рис. 2.1).

Починаючи з 1988 р., функціонує система міжінституційних угод, яка являє собою спільне погоджене рішення трьох інституцій ЄС – Парламенту,

Ради та Комісії, що періодично приймаються з метою виділити основні бюджетні пріоритети на період кількох найближчих років (5 чи 7), окреслити їх фінансове забезпечення. Ці положення формуються під назвою фінансова перспектива або довгостроковий бюджет ЄС [53].

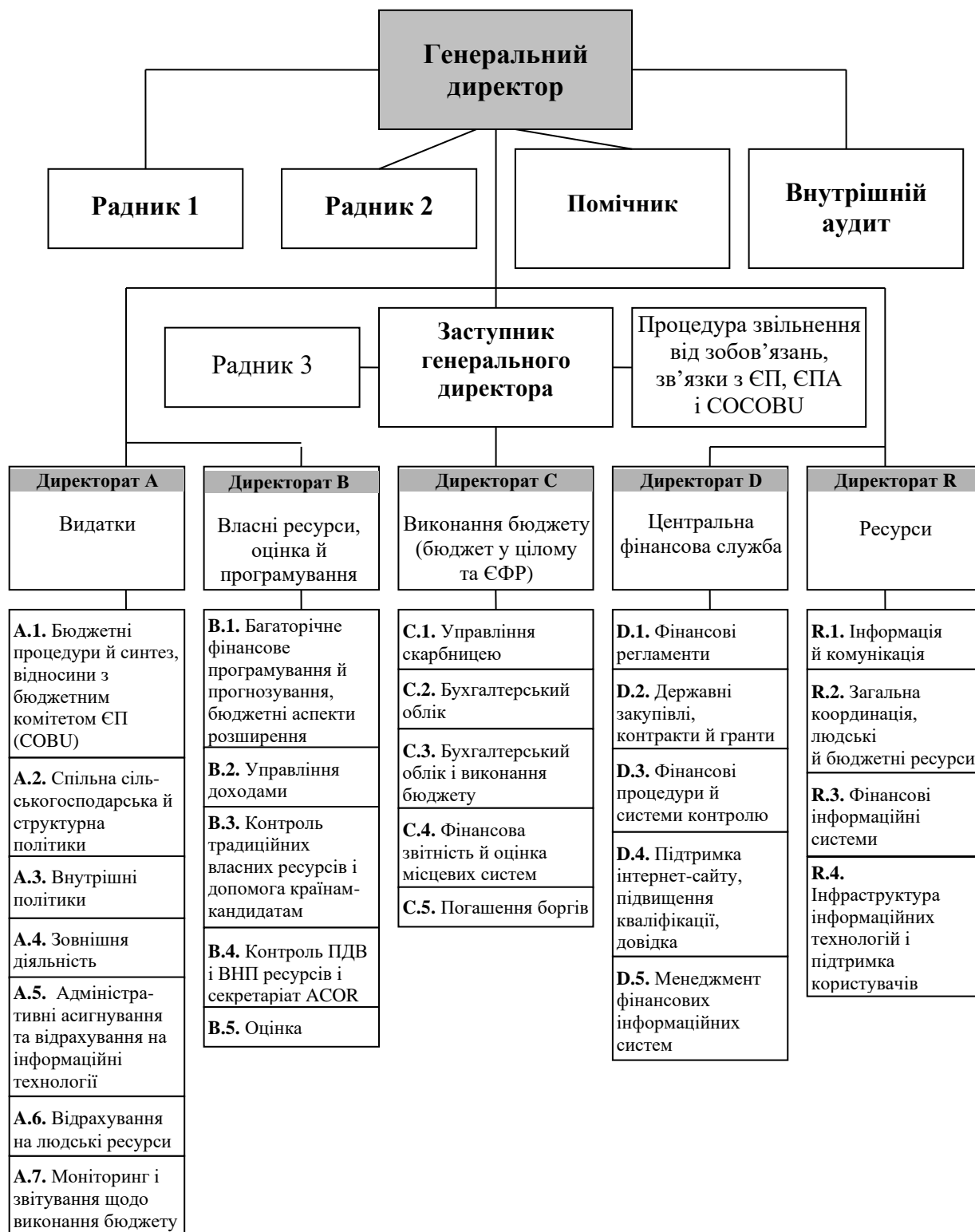

Рис. 2.1. Структура Генерального директорату з питань бюджету *

* Складено за [2, с. 149].

Функції *Рахункової палати* зводяться до зовнішнього фінансового аудиту інших інституцій ЄС щодо цільового та ефективного використання ними бюджетних коштів, виконання дохідної частини бюджету та дотримання бюджетно-фінансових принципів. Європейський парламент, Комісія та Рада інформують у найкоротший термін Рахункову палату про будь-які рішення та законодавчі акти, що приймаються ними у бюджетно-фінансовій сфері. Крім того, Європейська комісія та інші структури, що мають адміністративні повноваження по відношенню до витратної чи дохідної частин бюджету, а також кінцеві реципієнти бюджетних асигнувань зобов'язані надавати Рахунковій палаті усі необхідні засоби та інформацію при першому ж запиті з боку Суду. Відповідно до положень Римського договору, Рахункова палата подає до Парламенту та Ради річний звіт про виконання бюджету та, трохи пізніше, спеціальний звіт, що містить оцінку фінансового менеджменту [9, с. 92; 53]. Рішення про звільнення Комісії від бюджетних зобов'язань приймає спільне бюджетне керівництво. Робить це Європейський парламент після того, як Рада кваліфікованою більшістю голосів приймає рекомендаційне рішення.

Важливе значення відіграє також *Європейське управління по боротьбі з фінансовими зловживаннями (з фр. – OLAF)*, створене у 1999 р. Воно наділене контролюючими повноваженнями і проводить розслідування справ, пов'язаних з нецільовим чи недобросовісним використанням бюджетних асигнувань. Основна ціль його діяльності – підвищити ефективність діяльності Європейської комісії у сфері фіскального контролю і розслідувань.

2.3. Особливості бюджетної процедури ЄС

Повноваження щодо прийняття бюджету розділені між двома інституціями ЄС – Радою і Парламентом. Розробка і прийняття бюджету проходить у кілька етапів, послідовність і терміни яких, докладно описані у статтях 310-325 Договору про функціонування ЄС. Попередній проект бюджету готується Комісією на початку травня з урахуванням видаткових кошторисів

усіх інституцій ЄС, а також політичних і фінансових пріоритетів на майбутній рік. Звичайно у вересні Комісія складає коригувальні листи до проекту бюджету, які містять уточнення ряду статей витрат [10, с. 478].

Виходячи із закладених у Фінансовій перспективі показників, Європейська комісія встановлює обсяг річного бюджету ЄС при розробці його проекту. Саме ця інституція розробляє первинний текст проекту бюджету, який до моменту прийняття по ньому рішення Радою ЄС прийнято називати «*попереднім проектом бюджету*» (англ. – preliminary draft budget). Після рішення Ради й до остаточного прийняття бюджету (підписання документа Головою ЄП) використовуються термін «проект бюджету» [2, с. 404].

Положення щодо формування попереднього проекту річного бюджету ЄС містяться в ст. 314 Договору, ст. 31–34 Фінансового регламенту ЄС і ст. 24–26 Правил виконання Фінансового регламенту. Відповідно до цих положень кожна інституція ЄС, окрім Європейського центрального банку, зобов'язана здійснити оцінку своїх доходів і видатків у плановому фінансовому році й надіслати цю інформацію Європейській комісії та органам бюджетного керівництва (ЄС і Раді) для ознайомлення до 1 липня року, що передує плановому. Інші засновані інституціями ЄС структури, що фінансуються з єдиного бюджету, надсилають аналогічні дані, а також свої робочі програми Комісії до 1 квітня року, що передує плановому. Цю інформацію виконавчий орган ЄС перенаправляє органам бюджетного керівництва. Комісія узагальнює зібрані дані в попередньому проекті бюджету, показники в якому можуть відрізнятися від запропонованих інституціями.

До 1 вересня року, що передує плановому, Комісія зобов'язана надіслати попередній проект бюджету на розгляд Раді й продублювати це подання Європейському парламенту. У попередньому проекті бюджету повинні міститися зведені показники щодо доходів і видатків бюджету ЄС у цілому, а також консолідовані оцінки доходів і видатків кожної з інституцій. До нього також додаються [54]: а) аналіз фінансового менеджменту в попередньому році та інформація про непогашені зобов'язання; б) коментарі щодо зроблених

іншими інституціями оцінок своїх доходів і видатків та обґрунтування змін, якщо такі були внесені; в) будь-які доречні документи, що стосуються заснування й роботи структур, що фінансуються з бюджету ЄС; г) інформація, що містить обґрунтування доцільності зміни обсягів асигнувань і втручання з наднаціонального рівня з урахуванням принципу субсидіарності; г) загальні положення щодо графіків проведення виплат за взятими в попередніх фінансових роках багаторічними зобов'язаннями.

Зі створенням Європейської служби зовнішньої діяльності у 2010 р. до попереднього проекту бюджету стала додаватись інформація про операційні та адміністративні видатки цього органу, структуру його кадрового складу. Операційні видатки закладаються в бюджетну секцію Комісії, адміністративні – у секцію самої служби [2, с. 405].

У будь-який час із моменту подання попереднього проекту бюджету на розгляд Ради, але не пізніше часу скликання Погоджувального комітету, передбаченого ст. 314(5) Договору, Комісія може вносити до нього поправки, якщо інформація, яка їх зумовила, не була наявна на момент подання попереднього проекту бюджету до Ради. Ініціатором таких поправок може виступати як сама Комісія, так і інші інституції ЄС.

Розгляд і затвердження проекту бюджету відбувається в Раді ЄС і Європейському парламенті. Після отримання попереднього проекту бюджету від Комісії Рада зобов'язана прийняти рішення щодо нього й надіслати проект бюджету на розгляд Парламенту не пізніше ніж до 1 жовтня року, що передуює тому, у якому бюджет підлягає виконанню. При цьому Парламенту надається обґрунтування змін, внесених Радою до попереднього проекту бюджету. Рішення приймається кваліфікованою більшістю.

На прийняття рішення щодо проекту бюджету, схваленого Радою, Парламенту надається сорок два дні (ст. 314(4) Договору). Якщо протягом цього періоду він схвалює проект бюджету або не зміг прийняти рішення більшістю складу своїх членів, бюджет вважається прийнятим. Якщо ж Парламент приймає поправки до проекту бюджету, він надсилається знову на

розгляд Ради й для ознайомлення Комісії. У такому випадку Голова Парламенту за згодою Голови Ради повинен негайно скликати зустріч Погоджувального комітету. Однак, якщо протягом десяти днів із часу надсилання їй проекту бюджету з поправками Рада їх схвалює, Погоджувальний комітет не проводить своїх засідань [2, с. 406].

Погоджувальний комітет (англ. – Conciliation Committee) складається з членів Ради чи її представників та однакової кількості представників Парламенту. Його мета – досягнення згоди щодо тексту проекту бюджету ЄС з урахуванням позицій обох інституцій. Голосування членів чи представників Ради проводиться кваліфікованою більшістю, а представників Парламенту – більшістю складу. На пошук компромісного рішення Погоджувальному комітету надається двадцять один день. Участь у його роботі також бере Комісія, завдання якої – приведення позицій обох органів бюджетного керівництва у відповідність одна одній.

Якщо протягом зазначеного терміну Погоджувальний комітет приходить до згоди щодо тексту проекту бюджету, Раді й Парламенту надається чотирнадцять днів (із часу укладання такої угоди) на схвалення цього тексту.

Якщо Погоджувальний комітет не досягає згоди щодо тексту проекту бюджету протягом двадцяти одного дня, Комісією розробляється й подається на розгляд новий проект бюджету.

Коли процедура розгляду річного бюджету ЄС закінчується його прийняттям, Голова Парламенту оголошує бюджет ухваленим.

В усіх випадках, коли до початку нового фінансового року бюджет ЄС ще не прийнятий, у силу вступає ст. 315 Договору, відповідно до якої починає діяти так зване «правило дванадцятої частки». Для функціонування ЄС Комісія має право здійснювати фінансування витрат щомісяця в межах 1/12 частки відповідних статей бюджету минулого фінансового року.

Таким чином, повноваження щодо формування, прийняття і виконання бюджету розділені між трьома інституціями ЄС: Радою, Парламентом і Європейською комісією.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ І ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ ЄС

3.1. Дохідна частина бюджету ЄС

Засоби, за допомогою яких забезпечуються надходження до бюджету, регламентуються низкою угод, які формують систему власних ресурсів Європейського Союзу. Вперше Єврокомісія представила Раді Міністрів ЄЕС свої пропозиції щодо формування системи власних ресурсів у 1965 р. Переговори з цього приводу були складними і наштовхувались на ряд перешкод. Однією з найважливіших з них була незгода національних урядів деяких країн членів Спільноти, зокрема Франції.

Лише 21 квітня 1970 р. було прийнято найважливіше рішення про створення системи власних ресурсів, що виділило ЄЕС з ряду інших міжнародних організацій, діяльність яких залежить від відрахувань країн-членів [82]. Основою для незалежної системи фінансування діяльності Спільноти стали власні ресурси (сільськогосподарські збори і мита) і відрахування від ПДВ, що збирається в країнах-членах. До власних ресурсів відносяться доходи, що стали можливими внаслідок реалізації спільних політик ЄС і здійснення яких не потребує від держав-членів прийняття ніяких додаткових юридичних рішень.

Імпортні мита і збори з промислової і сільськогосподарської продукції почали надходити в єдиний бюджет у 1971 р. Складніше було організувати збір відрахувань від ПДВ, оскільки в країнах ЄЕС ще не існувало єдиної системи стягування цього податку. У Римському договорі була зафіксована необхідність поступової гармонізації податкових систем у країнах ЄЕС в інтересах створення загального ринку, а в 1967 р. Рада затвердила директиви, відповідно до яких усі країни Спільноти повинні були замінити діючий в них податок на додану вартість. Крім того, введення ПДВ стало обов'язковою умовою

прийняття у Спільноту будь-якої нової держави.

Перехід на незалежну систему фінансування дозволив значно збільшити обсяги надходжень. Якщо в період з 1958 р. по 1970 р. сумарний обсяг надходжень у бюджет ЄЕС склав не більше 13,5 млрд. євро, то за перші чотири роки після введення в дію механізму власних ресурсів було зібрано більш 15 млрд. євро. За період 1971–1987 р. бюджет Спільноти виріс у п'ятнадцять разів – з 2,3 млрд. до 35,8 млрд. євро [66, 79].

У грудні 1979 р. на переговорах у рамках ГАТТ було прийнято рішення про зниження тарифних ставок у середньому на 25-30 % до 1 січня 1987 р. При цьому середній рівень єдиного митного тарифу ЄЕС повинен був скоротитися з 9,8 % до 7,5 %. Також у 1970-і роки Спільнота надала преференції країнам, що розвиваються; були укладені угоди про безмитну торгівлю з чотирма країнами ЄАВТ. У кількісному відношенні надходження від мита зростали повільно, а їхня частка в загальному обсязі надходжень продовжувала знижуватися. До 1978 р., тобто до того як у єдиний бюджет стали надходити відрахування від ПДВ, частка мита скоротилася до 35,3 % [31, с. 286].

Традиційні власні ресурси (мита і компенсаційні збори) не могли забезпечити того обсягу надходжень, який був необхідний для фінансування витрат Спільноти. До 1979 р. майже половина надходжень у бюджет забезпечувалася за рахунок інших доходів, у 1978 р. їхній обсяг досяг 5,8 млрд. євро. Відрахування від ПДВ, що почали надходити в єдиний бюджет з 1979 р., дозволили значно збільшити доходи.

Питання про нестачу засобів для фінансування інтеграційних процесів вперше виникло у 1982 р., при складанні проекту бюджету на 1983 р. Витрати Спільноти практично збіглися із сумою доходів, яка була розрахована за максимальною ставкою відрахувань від ПДВ (1 %). Перед Комісією було поставлено завдання знайти додаткові фінансові ресурси для забезпечення подальшого розвитку Спільноти. Було прийняте рішення про внесення державами ЄЕС додаткових внесків у бюджет у розмірі 1,3 млрд. євро і про збільшення ставки відрахувань від ПДВ з 1 % до 1,4 % [82].

У лютому 1987 р. Комісія подала на розгляд Ради свої пропозиції по реформуванню фінансової системи Спільноти, що одержали назву «Пакет Делора-І». Завданням реформи було вибрати спосіб, необхідний для реалізації положень Єдиного європейського акту. Через рік на сесії Європейської Ради в Брюсселі була прийнята угода про зміну системи фінансування Спільноти. Зокрема, було вирішено відійти від схеми, коли загальний обсяг власних ресурсів був прив'язаний до одного з джерел доходу (ПДВ). Тепер загальний потік власних ресурсів щороку закріплюється на визначеному рівні від загального ВНД Союзу і розраховується виходячи з оцінки діяльності Спільноти, що міститься в середньостроковій економічній програмі – фінансовій перспективі.

Чергова реформа системи власних ресурсів була проведена у 1992 р. [71]. Саме у цьому році Комісія запропонувала новий проект середньострокової фінансової програми на 1993-1999 р., що одержав назву «Пакет Делора-ІІ». У грудні 1992 р. на сесії в Единбурзі Рада прийняла пропозиції Комісії. Значну частку витрат було заплановано на проведення структурної та регіональної політики Євросоюзу, спрямованої на подолання відсталості найменш економічно розвинутих регіонів ЄС. Згідно з Единбурзькою угодою необхідно було збільшити обсяг фінансових ресурсів, що направляються на фінансування внутрішніх політик Спільноти, розширити фінансування структурних фондів, а також прийняти ряд заходів, спрямованих на підвищення конкурентноздатності європейської промисловості.

Нинішня система власних ресурсів діє на основі Рішення Ради ЄС про систему власних ресурсів Європейських спільнот від 2020 р. Головними джерелами формування власних ресурсів є чотири категорії доходів [52; 25, с. 107–108]:

- 1) традиційних власних ресурсів, до складу яких входять збори, платежі та компенсаційні стягнення, спільний митний тариф та інші мита, що встановлюються інституціями Союзу стосовно торгівлі з третіми країнами,

а також внески і збори, передбачені положеннями про спільну організацію ринків цукру;

- 2) застосування уніфікованої відсоткової ставки збору у 0,30 % до гармонізованих баз податку на додану вартість (ПДВ) держав-членів, розрахованих відповідно до правил Союзу; база ПДВ кожної держави-члена для цих цілей не повинна перевищувати 50 % її ВНД (ресурс ПДВ);
- 3) застосування уніфікованої ставки збору у 80 євроцентів за кілограм до ваги непереробленого пакувального пластикового сміття, згенерованого у державах-членах Союзу;
- 4) застосування уніфікованої відсоткової ставки до суми ВНД держав-членів, розрахованої відповідно до правил Союзу з урахуванням обсягу уже приписаних до бюджету ресурсів (ресурс ВНД) [1].

Третя категорія зборів до єдиного бюджету є новою. Вона була запроваджена уже згаданим Рішенням Ради ЄС у 2020 р. і почала застосовуватись з 2022 р. Усі інші категорії власних ресурсів застосовуються уже десятиліттями.

Однак бюджетні доходи ЄС формуються не лише за рахунок власних ресурсів. Іншими категоріями бюджетних доходів є надлишки та залишки з минулого фінансового року; адміністративні доходи (отримані від осіб, котрі працюють на інституції й інші органи ЄС, від адміністративної діяльності інституцій тощо); фінансові доходи (доходи від інвестицій, відсотки за несвоєчасними платежами, штрафи та інші стягнення); бюджетні гарантії, отримання та надання позик (позики в рамках Інструменту відновлення «ЄС нової генерації»); внески та відшкодування, що впливають з політик ЄС (внесок Великої Британії згідно зі ст. 148 Угоди про вихід з ЄС, країн-кандидатів, країн ЄАВТ та ін.) (табл. 3.1).

За абсолютними показниками найбільші відрахування до бюджету ЄС за усіма категоріями власних ресурсів у 2023 р. здійснювали такі держави, як Німеччина (31,899 млрд євро), Франція (25,005 млрд), Італія (17,227 млрд),

Іспанія (12,285 млрд), Польща (6,334 млрд.), Нідерланди (6,248 млрд).
Закономірно, це держави з найбільшим у Європейському Союзі ВНД.

Таблиця 3.1

Структура надходжень до бюджету ЄС у 2021–2023 рр.*

№	Назва розділу	Бюджет 2023 р., млрд євро	Бюджет 2022 р., млрд євро	Бюджет 2021 р., млрд євро
1	Власні ресурси	156,573	153,928	156,993
2	Надлишки, залишки та поправки	-*	2,980	1,772
3	Адміністративні доходи	1,895	1,791	2,230
4	Фінансові доходи, відсотки та штрафи	0,121	0,454	1,633
5	Бюджетні гарантії, отримання та надання позик	-	-	55,501
6	Доходи, внески та відшкодування, що впливають з політик ЄС	10,060	10,884	19,827
	Сукупні доходи	168,649	170,038	239,596

* Складено за: [25, с. 107].

Однак за відносними показниками ситуація дещо інша. У розрахунку на душу населення найбільше до бюджету ЄС сплачували громадяни Люксембургу (827 євро), Ірландії (629), Данії (480), Фінляндії (426), Бельгії (419), Німеччини (383), Австрії (378), Швеції (374); найменше – Болгарії (107 євро), Румунії (132), Хорватії (147), Угорщини (166), Польщі (168), Греції (172) [25, с. 109].

Загалом дохідна частина бюджету ЄС у 2024 році дорівнює видатковій частині і становить 142,6 млрд. євро [52].

3.2. Напрями та структура бюджетних видатків ЄС

На сьогоднішній день видаткова частина бюджету розділена на десять секцій відповідно до основних органів та інституцій ЄС: Парламент (секція I), Рада (секція II), Комісія (секція III), Суд ЄС (секція IV), Рахункова палата (секція V), Економічний і соціальний комітет (секція VI), Комітет регіонів (секція VII), Уповноважений з прав людини (омбудсмен) (секція VIII),

Уповноважений з питань захисту даних (секція IX) і Європейська служба зовнішньої діяльності (секція X).

Видатки, внесені в усі секції, крім третьої, призначені виключно для покриття адміністративних витрат відповідних органів ЄС, а видатки по секції III (Комісія) можна розділити на дві частини: 1) адміністративні видатки та 2) фінансування політик ЄС. Згідно з затвердженим на 2024 р. бюджетом ЄС адміністративні витрати Комісії складуть 4,2 млрд. євро [55]. Частина, що призначена для *фінансування політик ЄС*, складається з тридцяти п'яти глав. Згрупуємо їх відповідно до основних політик Союзу: єдиної сільськогосподарської політики, структурної політики (включаючи регіональну політику і політику згуртування), внутрішньої економіко-соціальної політики, зовнішньої політики та політики безпеки.

Витрати на *єдину сільськогосподарську політику* (ЄСГП) складають близько 25 % сучасного бюджету ЄС. ЄСГП без перебільшення була найважливішою пан-європейською політикою протягом майже усієї історії існування Союзу. Тому не дивно, що витрати на сільське господарство склали левову частку загального європейського бюджету. На сьогоднішній день ситуація дещо змінилася.

Протягом перших років існування Євросоюзу витрати на ЄСГП сягали двох третин загальних бюджетних витрат. На сучасному етапі внаслідок формування більш жорсткої бюджетної дисципліни та зростання активності в інших сферах єдиної політики ЄС ця частка суттєво скоротилась. Нинішні витрати ЄС на ЄСГП становлять бл. 30 млрд. євро у рік. Згідно з фінансовою перспективою ЄС на 2021–2027 рр. їх частка помітно скоротилась [47].

На початку 1990-х рр. частка сільськогосподарських асигнувань у ВВП ЄС становила 0,54 %, у 2004 р. вона склала 0,43 %, у 2013 р. – 0,33 %, а до 2027 р. скоротиться до 0,21 %. Слід також зауважити, що цей показник скорочується набагато швидшими темпами, ніж видатки ЄС на інші потреби, не дивлячись на те, що кількість фермерів з включенням нових 13 країн-членів з

2004 року зростає з 7 млн. до 11 млн. (або з 5,5 % до близько 9 % усього працездатного населення ЄС) [2, с. 274].

Структура сільськогосподарських витрат постійно еволюціонує. Починаючи з 1992 р. (реформа Мак-Шеррі) спостерігається чітка тенденція до скорочення частки експортних субсидій та витрат на ринкову підтримку сільськогосподарських виробників, а також вводяться витрати на пряму допомогу фермерам. Лівову частку усіх витрат ЄСГП на сучасному етапі складає пряма допомога фермерам (перша опора). Частка видатків на розвиток сільської місцевості (друга опора ЄСГП) складає близько 20 % (рис. 3.1).

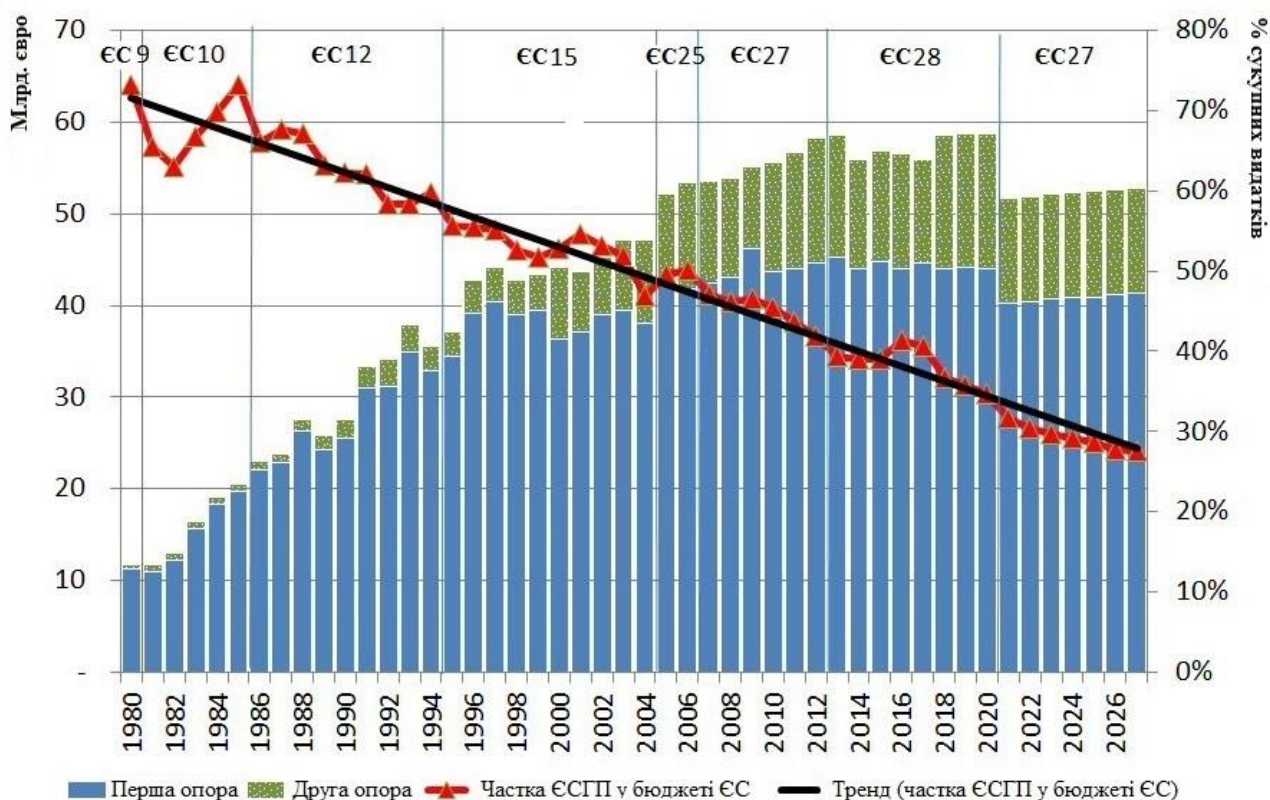

Рис. 3.1. Еволюція сільськогосподарських видатків ЄС (1980–2027 рр.)*

* Складено за: [46].

Фінансування усіх ринкових і структурних витрат ЄС в різних сільськогосподарських секторах здійснюється через Європейський фонд гарантій сільського господарства (ЄФГГСГ). Цей фонд було створено 14 січня 1962 р. рішенням Ради Міністрів ЄС відповідно до положень ст. 40 Римського договору [2, с. 47]. Друга опора ЄСГП фінансується за допомогою

Європейського фонду розвитку сільської місцевості (ЄФРСМ). Управління ЄФГСГ здійснює Європейська комісія за допомогою Комітету ЄФГСГ. Через ЄФГСГ фінансуються заходи, що здійснюються в рамках першої опори ЄСГП – «Підтримка ринку і доходів» .

Заходи в рамках другої опори («Розвиток сільської місцевості») спрямовані на покращення екологічного середовища в сільській місцевості, підтримку складних за природними умовами фермерських територій, підвищення якості і стандартів продуктів харчування, підтримка молодих фермерів, покращення умов утримання тварин тощо. Як наслідок впровадження нової системи примусової модуляції (передбачає перекидання коштів з першої опори на дугу), схваленої Радою ЄС в рамках програми реформ ЄСГП в червні 2003 р., на розвиток сільської місцевості додатково спрямовується 1,2 млрд. євро щорічно [2, с. 277].

Витрати на *структурну політику ЄС* (в т. ч. *регіональну і політику згуртування*) у поточному періоді здійснюються через структурні та інвестиційні фонди: Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР), Європейський соціальний фонд (ЄСФ), Фонд згуртування, Європейський фонд морських справ і рибальства (ЄФМСР), Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільської місцевості (ЄСФРСМ) та Ініціатива зайнятості молоді [62]. З цих фондів на потреби регіонального розвитку протягом 2014–2020 рр. було виділено понад 646 млрд. євро, що становило приблизно третину усіх бюджетних видатків ЄС [78]. Найбільшими з них у фінансовому відношенні є ЄФРР та ЄСФРСМ (рис. 3.2).

Сьогодні кошти структурних та інвестиційних фондів ЄС спрямовуються переважно у таких напрямках [62]:

- конкурентоспроможність малих та середніх підприємств (МСП);
- охорона довкілля та ефективне використання ресурсів;
- мережева інфраструктура у транспорті та енергетиці;
- дослідження та інновації;
- соціальна інклюзія;

- низьковуглецева економіка;
- стала і якісна зайнятість;
- освіта та підвищення кваліфікації;
- адаптація до змін клімату та попередження ризиків;
- інформаційно-комунікаційні технології;
- технічна підтримка та ефективне публічне управління;
- віддалені та малонаселені території.

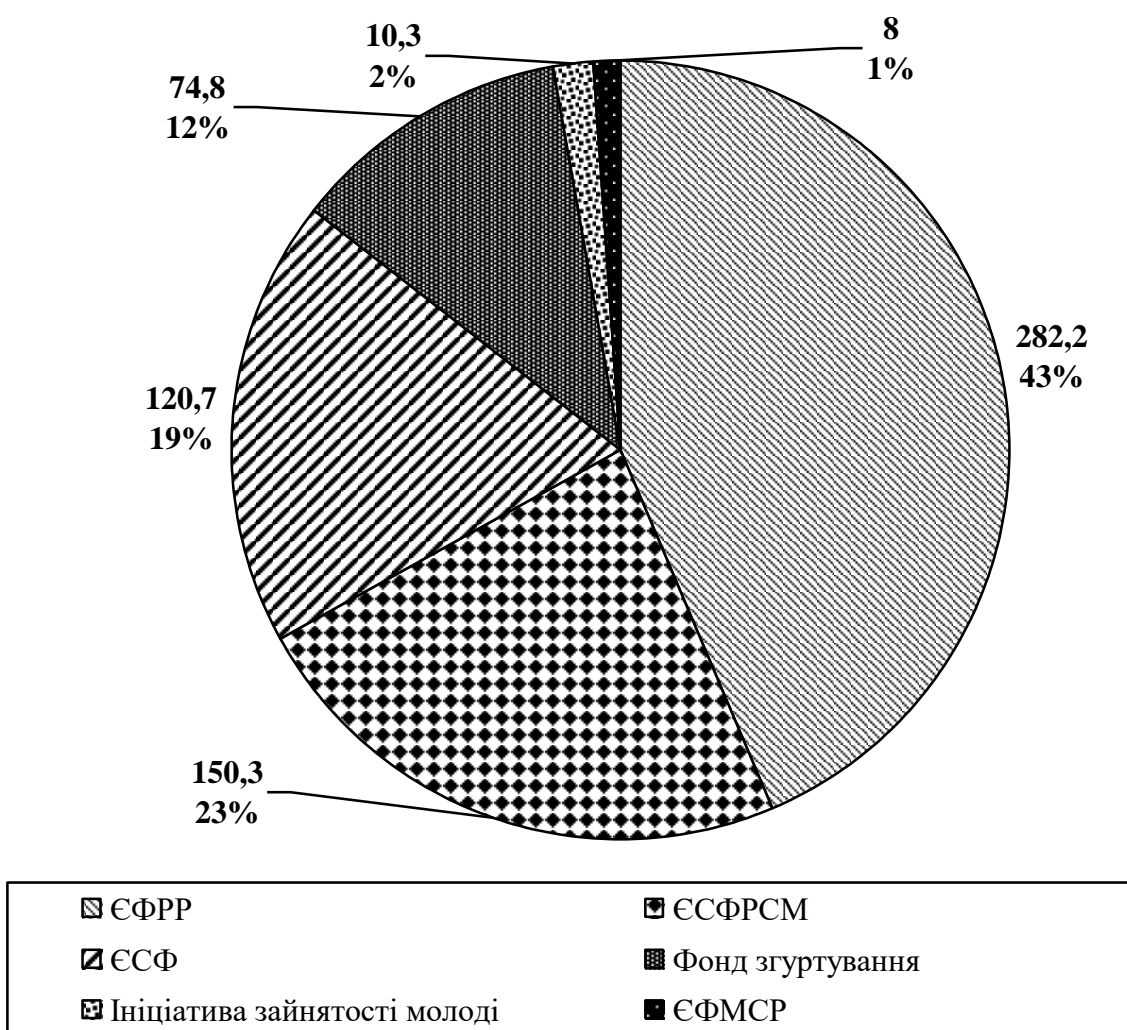

Рис. 3.2. Джерела фінансування структурної політики ЄС у 2014–2020 рр., млрд. євро*

* Складено за: [62].

Найбільший обсяг фінансових ресурсів регіональної політики було спрямовано на підтримку конкурентоспроможності малих та середніх підприємств (14 %), охорону довкілля та ефективне використання ресурсів

(14 %), розбудову мережевої інфраструктури у транспорті та енергетиці (11 %), дослідження та інновації (11 %), соціальну інклюзію (10 %) і т. п. (рис. 3.3).

Щодо Фонду згуртування, то його можна розглядати як додатковий інструмент регіональної політики, покликаний згуртувати і об'єднати усі регіони ЄС. Згуртування має три виміри. У територіальному плані воно означає вирівнювання доходів населення за допомогою прискорення темпів росту ВВП і підвищення конкурентноздатності відстаючих регіонів. У соціальному плані воно передбачає скорочення розривів між різними соціальними категоріями населення. З політичної точки зору воно символізує солідарність держав і народів, що входять до ЄС [13, с. 340].

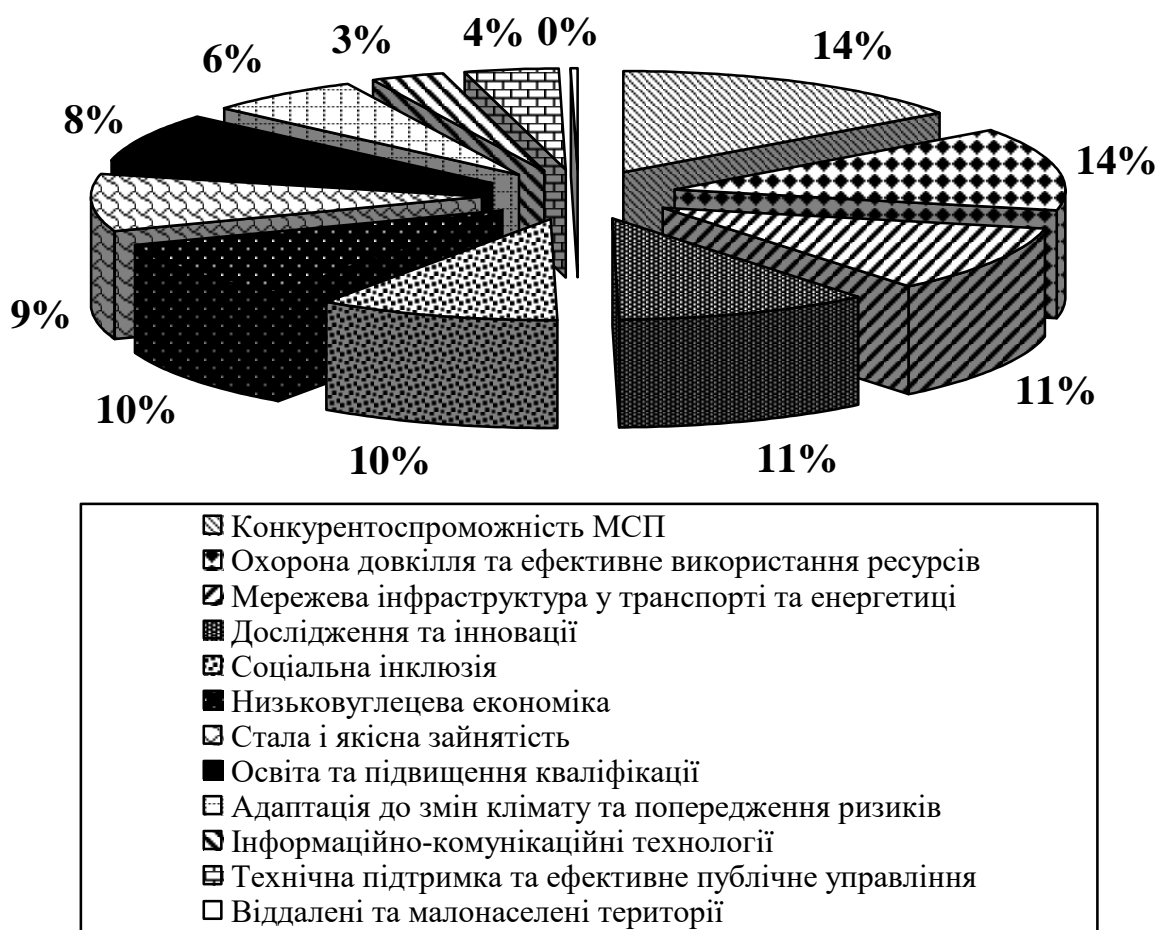

Рис. 3.3. Розподіл коштів структурних та інвестиційних фондів ЄС за цілями регіональної політики *

* Складено за: [62].

Цілий ряд бюджетних глав призначені для фінансування низки *внутрішніх економіко-соціальних політик ЄС*. Зокрема кошти витрачаються на розвиток єдиного ринку Союзу, підготовку і навчання молоді, наукові дослідження, енергетичну і транспортну політики, політику в сфері культури, а також на ті структурні заходи, що не можуть бути профінансовані через структурні фонди. Головними програмами, що реалізуються в межах цих політик є «Спільні стратегічні рамки для досліджень та інновацій» («Горизонт Європа»), «Інструмент об'єднання Європи», «Ерасмус+», «Програма щодо зайнятості й соціальних інновацій», «Митниця», «Фіскаліс», «Конкурентоспроможність підприємств і МСП». Усі вони розроблялися як інструменти досягнення цілей Стратегії ЄС «Європа 2020».

Програма «Горизонт Європа» («Горизонт 2020» у період 2014–2020 рр.) об'єднала «Сьому рамкову програму», інноваційну частину «Рамкової програми з конкуренто-спроможності та інновацій» і Європейський інститут інновацій та технологій. «Горизонт Європа» визначає стратегічні пріоритети наукових досліджень й інновацій у ЄС, що фінансуються за єдиними правилами та процедурами. Із бюджету ЄС на цю нову програму за період 2021–2027 рр. планується спрямувати близько 95,5 млрд. євро [61]. Ці кошти також будуть доповнені ресурсами структурних фондів (див. вище у підрозділі).

«Інструмент об'єднання Європи» зводить у єдиний стратегічний напрям головні інфраструктурні програми ЄС: «Транс'європейські транспортні та енергетичні мережі» (TEN-T, TEN-E) і проекти формування мереж передачі цифрової інформації. Включно з коштами, що виділятимуться на ці цілі в межах Фонду згуртування, бюджет «Інструменту об'єднання Європи» протягом 2021–2027 рр. повинен скласти близько 33,7 млрд. євро. Головною програмою у сфері освіти є «Ерасмус+», семирічний бюджет якої складає € 26,2 млрд. [47].

Інструментами досягнення цілей соціальної політики й політики зайнятості ЄС залишаються ЄСФ, Європейський фонд пристосування до умов глобалізації, Європейська служба зайнятості (EURES) та «Програма щодо

зайнятості й соціальних інновацій». Сумарні видатки на ці дві політики в період 2014–2020 рр. становили 815 млн. євро [81].

Програми «Митниця» і «Фіскаліс» стосуються співробітництва між державами-членами, відповідно, у митній і податковій сферах. Їхній семирічний бюджет до 2020 року склав 805 млн євро. Наступником неінноваційної частини «Рамкової програми ЄС із конкурентоспроможності та інновацій» стала програма «Конкурентоспроможність підприємств і МСП» (з англ. скороч. – COSME) із бюджетом у 2,03 млрд. євро [61].

Політика охорони навколишнього середовища залишається значною мірою інтегрованою в інші політики ЄС, а головною програмою є «Життя +», що включає дві підпрограми «Охорона природи» («Природа») і «Кліматична діяльність», із сумарним обсягом видатків за минулий семирічний період у 3,057 млрд євро [61].

Головним інструментом фінансування спільної політики у сферах рибальства й морських справ залишається окремий фонд – Європейський фонд морських справ і рибальства. Обсяг фонду становив близько 6,574 млн. євро протягом 2014–2020 рр. Морську політику та політику рибальства ЄС суттєво реформовані в період нової семирічки [81].

«Європа для громадян», Фінансовий інструмент цивільного захисту ЄС, «Творча Європа» – головні програми нового семирічного періоду, спрямовані на розвиток інституту громадянства. У сферах міграцій і безпеки діють два фінансові програми: Фонд міграцій і притулку та Фонд внутрішньої безпеки. Семирічний бюджет обох фондів у період минулої семирічки становив 6,098 млрд. євро [81]. Управління інформаційними системами й технологіями у сфері внутрішньої безпеки делеговано Агентству з інформаційних технологій, створеному у 2012 р. Програмами у сфері охорони здоров'я й прав споживачів є «Продукти харчування та корми», «Здоров'я» й «Споживач».

Головними фінансовими інструментами *зовнішньої політики ЄС* у період 2014–2020 рр. є «Інструмент співпраці задля розвитку», «Інструмент передвступної підтримки», «Європейський інструмент сусідства», «Інструмент

партнерства», «Інструмент стабільності», «Європейський інструмент задля демократії та прав людини», «Спільна зовнішня й безпекова політика», «Інструмент гуманітарної допомоги», «Засіб цивільного захисту та надзвичайного реагування», «Інструмент співпраці з питань ядерної безпеки», «Макрофінансова підтримка», Фонд гарантій ЄС, «Резерв допомоги в надзвичайних ситуаціях». На ці потреби протягом зазначеного періоду спрямували понад 55,531 млрд євро [3, с. 191].

3.3. Перспективи розвитку бюджетної системи ЄС у 2020-х роках

Протягом останнього десятиріччя перед Європейським Союзом постала низка нових викликів і завдань, серед яких кризові явища в економіці, зростання терористичної загрози й наплив іммігрантів, «Брекзит», COVID-19, загострення військово-політичної ситуації у сусідніх регіонах (війна в Україні, Близький Схід), наслідки глобальних кліматичних змін тощо. Це, безперечно, не може не відбитися на політичних пріоритетах і структурі бюджетних видатків ЄС у найбутньому, зокрема у новій фінансовій перспективі на період 2021–2027 рр., зміни до якої були прийняті Радою ЄС у лютому 2024 р.

Головні нововведення у бюджетній системі ЄС базуватимуться на п'яти основних принципах: 1) зосередження на європейській доданій вартості (збільшення асигнувань на масштабні науково-дослідні та інноваційно-інвестиційні проекти, програми інтеграції молоді і малого бізнесу у єдиний ринок і цифрову економіку ЄС, сталий розвиток, оборона і захист громадян від військових і терористичних загроз); 2) оптимізація і підвищення прозорості бюджету (більш чітка прив'язка структури бюджету до пріоритетних напрямів політики ЄС, скорочення на третину операційних програм ЄС з одночасною оптимізацією фінансових інструментів тощо); 3) зменшення бюрократичного навантаження на бенефіціарів (розробка і запровадження єдиної збірки правил розпорядження коштами ЄС, спрощення і оптимізація процедур надання державної допомоги з національних бюджетів); 4) підвищення гнучкості й

мобільності бюджету (посилення діючих інструментів кризового менеджменту, створення «Резерву Союзу» у сфері безпеки і міграцій, створення можливості гнучкіше розпоряджатись ресурсами як в рамках програм, так і між ними); 5) посилення дієвості бюджету (формування чіткіших цілей, підвищення якості й зменшення кількості індикаторів виконання та результату) [47, с. 3–4].

Структура фінансової перспективи на 2021–2027 рр. дещо модифікована. Кількість категорій видатків зростає з п'яти до семи. З'являється категорія з назвою «Міграції та управління кордонами», а назва категорії видатків «Безпека і громадянство» змінюється у «Безпека та оборона». Термін «громадянство» трансформується у термін «цінності» і стає інтегральною частиною політики згуртування. Кількість програм скорочено з 58 до 37 [75, с. 4]. Загалом видатки протягом зазначеного періоду пропонується здійснити в обсязі 1,08 трлн. євро у платіжних асигнуваннях (табл. 3.3).

У нинішній бюджетній семирічній ЄС помітно зросло фіскальне навантаження на держави-члени, які сплачуватимуть зборів та платежів до єдиного бюджету ЄС за системою власних ресурсів в обсязі 1,08 % ВНД (для порівняння: у період 2014–2020 рр. цей показник не перевищував 0,95 %). Це, на нашу думку, пов'язано з виходом з ЄС у 2020 р. Великої Британії, яка була суттєвим «донором» ЄС [3, с. 225]. Відповідно зріс з 1,23 % ВНД до 1,29 % ВНД ліміт власних ресурсів ЄС (див. табл. 3.3).

Новими фінансовими інструментами у цій категорії є програми «Цифрова Європа» та «Інвест ЄС» з запропонованими семирічними бюджетами 8,2 та 13,1 млрд. євро відповідно [47]. Цілями першої програми є інвестування у підвищення функціональності комп'ютерних мереж, розвиток цифрових навичок, розширення масштабів використання цифрових технологій, сфери штучного інтелекту і кібербезпеки. Друга програма об'єднує Європейський фонд стратегічних інвестицій і кілька інших інструментів гарантування та зниження інвестиційних ризиків. За оцінками Комісії програма «Інвест ЄС» дасть можливість надати гарантій на суму близько 38 млрд. євро і мобілізує більш ніж 650 млрд. євро додаткових інвестицій у Європі [75, с. 5].

Категорія видатків «Єдиний ринок, інновації та цифрова сфера» до 2027 року становитиме близько 15 % сукупних зобов'язальних асигнувань. Вона охоплює чотири групи політик ЄС: дослідження та інновації, європейські стратегічні інвестиції, єдиний ринок і космос. Програма «Горизонт 2020» перейменована у «Горизонт Європа». Її бюджет зріс на 29 % і вона стала найбільшою програмою цієї категорії. Європейська космічна програма з бюджетом 14,2 млрд. євро (зростання на 26 %) є другою за обсягом у цій категорії видатків [75, с. 5].

Таблиця 3.3

Оновлена у 2024 р. Фінансова перспектива ЄС на 2021–2027 рр.*

	Зобов'язальні асигнування, млн євро 2018 р.							усього
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	
1. Єдиний ринок, інновації та цифрова сфера	19 712	20 211	19 678	19 178	18 173	18 120	17 565	132 637
2. Згуртування та цінності з яких: Економічне, соціальне й територіальне згуртування	5 996	62 642	63 525	65 079	65 184	56 675	58 680	377 781
3. Природні ресурси та навколишнє середовище з яких: Ринкові видатки та прямі платежі	53 562	52 626	51 893	51 013	49 914	48 734	47 960	355 702
4. Міграції та управління кордонами	1 687	3 104	3 454	3 569	4 083	4 145	4 701	24 743
5. Безпека та оборона	1 598	1 750	1 762	2 112	2 277	2 398	2 576	14 473
6. Сусідство та світ	15 309	15 522	14 789	14 500	14 192	13 326	13 447	101 085
7. Європейське публічне адміністрування з яких: Адміністративні видатки інституцій	10 021	10 215	10 342	10 454	10 554	10 673	10 843	73 102
Зобов'язальні асигнування в цілому,	107 885	166 070	165 443	165 905	164 377	154 071	155 772	1 079 523
Платіжні асигнування в цілому,	154 065	153 850	152 682	151 436	151 175	151 175	151 175	1 065 558

* Складено за: [80].

Іншими програмами цієї категорії видатків будуть «Міжнародний термоядерний експериментальний реактор» (ITER), «Митниця», Інструмент

об'єднання Європи (з традиційними транспортним, енергетичним і цифровим складниками), Програма єдиного ринку (включаючи програму COSME), «Фіскаліс» і Європейська програма по боротьбі з шахрайством. Бюджети перших двох, а також цифрового складника Інструменту об'єднання Європи суттєво збільшено.

На другу категорію видатків *«Згуртування і цінності»* припадає найбільша частка сукупних асигнувань 2021–2017 рр. – близько 35 %. Сюди віднесені програми і фонди трьох політичних кластерів: регіональний розвиток і згуртування, економічний і монетарний союз (ЕМС), інвестиції у людський капітал, соціальне згуртування і цінності. Об'єднання під одним «дахом» програм такого спектру є новим підходом у середньостроковому бюджетному плануванні ЄС. Ліва частка коштів припадає на три традиційні фонди політики згуртування ЄС: ЄФРР, ЄСФ і Фонд згуртування. Обсяг останнього зміниться найбільш суттєво – скоротиться на 45 %, а видатки на політику згуртування в цілому планується скоротити на 10 % [75, с. 6].

Іншими фінансовими інструментами цієї категорії є Програма підтримки реформ ЕМС, Корпус Європейської солідарності, програми «Креативна Європа», «Еразмус+», «Юстиція, права і цінності». Найбільше зростання очікується за програмами, спрямованими на підтримку активної молоді, а саме «Еразмус+» і Корпус Європейської солідарності. Їх бюджети мають зрости удвічі і утричі відповідно. Програма підтримки реформ ЕМС спрямована на продовження структурних реформ економік країн ЄС (включаючи тих, що не входять до зони євро) з метою посилення їх конвергенції та здатності адаптуватись до кон'юнктурних змін. Об'єднання цієї програми в одну категорію видатків зі структурними фондами символізує зміну пріоритетів політики згуртування ЄС і її переорієнтацію з підтримки розвитку бідніших і відсталіх регіонів на досягнення стратегічних економічних цілей Союзу.

Категорія видатків *«Природні ресурси і навколишнє середовище»* є другою за обсягом фінансових ресурсів у новій фінансовій перспективі. Вона охоплює сільськогосподарську і морську політику ЄС, політику рибальства і

розвитку сільської місцевості, а також охорону навколишнього середовища і клімату. Два сільськогосподарські фонди ЄС – ЄФГСГ і ЄСФРСМ – є найбільшими статтями видатків цієї категорії, не дивлячись на те, що видатки на ці фонди у порівнянні з попередньою фінансовою перспективою (на 2014–2020 рр.) мають бути скорочені на близько 15 %. Те ж саме стосується Європейського фонду морських справ і рибальства. Бюджет традиційної природоохоронної програми ЄС «Життя» зростає у новій семирічці на 50 %: з 3,2 млрд. до 4,8 млрд. євро [75, с. 6].

Видатки за категорією «*Міграції і управління кордонами*» становитимуть близько 3 % видатків нової фінансової перспективи. Її головними фінансовими інструментами є Фонд внутрішньої безпеки і Фонд інтегрованого управління кордонами (ФІУК), фінансування яких зросте на 36 % і 200 % відповідно. Крім того, майже втричі має зрости фінансування діяльності виконавчих агентств, дотичних до ФІУК, зокрема Європейського агентства охорони кордону і узбережжя (Фронтекс). До 2027 р. воно в рамках виділеного фінансування має створити корпус з 10 тис. прикордонників. Загалом видатки на міграційну політику і на забезпечення безпеки кордонів зростуть у три рази.

Найбільшим фінансовим інструментом категорії «*Безпека і оборона*», частка якої у бюджетних видатках ЄС 2021–2017 рр. становитиме близько 2 %, стане Європейський оборонний фонд. Його буде створено на базі Європейської програми розвитку оборонної промисловості та пілотної програми оборонних досліджень. Сукупний бюджет цих інструментів має зрости у двадцять разів (з 575,3 млн. євро до 11,5 млрд. євро). Слід також відзначити, що у транспортну частину Інструменту об'єднання Європи вперше буде включено компонент військової мобільності з семирічним бюджетом у майже 6 млрд. євро. Його завданням буде оновлення транспортної інфраструктури ЄС для забезпечення оперативності переміщення військових засобів між усіма державами-членами. До п'ятої категорії видатків також відносяться Фонд внутрішньої безпеки та механізм цивільного захисту ЄС «RescEU», фінансування яких планується збільшити на, відповідно, 84 % і 122 % [47, с. 16].

Шоста категорія видатків фінансової перспективи 2021–2027 рр. «Сусідство і світ» стосується зовнішньої політики і передвступної допомоги ЄС. Її частка у бюджеті становитиме близько 9 %. Планується створити єдиний Інструмент сусідства, розвитку і міжнародної співпраці, який об'єднає вісім розрізаних програм ЄС, що діють у цій сфері сьогодні. Окремою статтею видатків залишиться Фонд гуманітарної допомоги ЄС. Європейський фонд розвитку, що раніше не включався у бюджети ЄС, має бути інтегрований у ці два фінансові інструменти ЄС. Враховуючи цей факт, обсяг першого має зрости на 10 %, а другого залишитися на тому ж рівні [75, с. 8]. Відчутною буде і передвступна підтримка держав, що мають статус кандидата чи потенційного кандидата на вступ до ЄС. Вона складатиме понад 1,8 млрд євро щорічно [47].

Головними інноваційними бюджетно-фінансовими рішеннями ЄС останніх років є [25, с. 112]:

- заснування Інструменту відновлення Європейського Союзу, який одержав назву «ЄС нової генерації» (англ. – Next Generation EU);
- створення безпрецедентного резервного фонду пристосування до Брекзиту (англ. – Brexit Adjustment Reserve);
- заснування Фонду справедливого переходу (англ. – Just Transition Fund) у контексті політики переходу до кліматично нейтральної економіки;
- створення Європейського механізму миру (англ. – European Peace Facility) – позабюджетного фонду, зорієнтованого на підтримку місій і операцій ЄС у третіх країнах;
- суттєва зміна політичних пріоритетів, що відображається у обсягах видатків на різні сфери;
- ухвалення безпрецедентного Регламенту 2020/2092, спрямованого за захист бюджету ЄС від політико-правових рішень всередині ЄС.

Основною метою програми «ЄС нової генерації» є відновлення економіки Європейського Союзу після пандемії та зменшення ризиків майбутніх криз, спричинених пандемією. У рамках цієї програми Європейська комісія отримала повноваження до 2026 року включно залучати на фінансових ринках до 750

млрд євро у цінах 2018 року шляхом продажу облігацій від імені Союзу. Із цієї суми до 360 млрд євро буде спрямовано на позики, а 390 млрд євро – на програмні витрати через бюджет ЄС. Позики будуть надаватися виключно державам-членам для посткризового економічного відновлення в рамках Механізму відновлення і стійкості (Recovery and Resilience Facility). Інші 390 млрд євро будуть розподілені у вигляді грантів на програми, спрямовані на економічне зростання: «React EU», Програма фінансового відновлення і економіко-соціальної стійкості, «RescEU», «InvestEU» та ін. [25, с. 112].

Резерв пристосування до Брекзиту використовується для підтримки держав-членів ЄС та економічних секторів, які найбільше постраждали від виходу Великобританії з Союзу. Фонд справедливого переходу (ФСП) є новим інструментом у рамках політики згуртування ЄС, спрямованим на підтримку територій, що стикаються з серйозними соціально-економічними викликами, пов'язаними з переходом до кліматичної нейтральності. Європейський механізм миру є позабюджетним фондом на суму 5 млрд євро (у цінах 2018 року) на період 2021–2027 років, який формується за рахунок внесків держав-учасниць ЄС. Метою фонду є посилення можливостей ЄС у сфері запобігання конфліктам, підтримки миру та зміцнення міжнародної безпеки шляхом фінансування військової та оборонної діяльності. Цей інструмент наразі є головним фінансовим джерелом грантової підтримки Збройних сил України у їх протистоянні агресії з боку Російської Федерації [1].

Зміна структури видатків ЄС полягає в тому, що понад 50 % бюджету і позабюджетної програми «ЄС нової генерації» спрямовані на підтримку модернізації Союзу. Це включає фінансування досліджень та інновацій (зокрема, програму «Горизонт Європа»), кліматичних та цифрових трансформацій (включаючи Фонд справедливого переходу та програму «Цифрова Європа»), а також підвищення готовності, гнучкості та відновлення (включаючи Механізм відновлення і стійкості, програму «RescEU» та нову програму у сфері охорони здоров'я).

ВИСНОВКИ

Провівши дослідження, можна зробити наступні висновки.

1. Бюджетна система як економічне явище відіграє провідну роль у проведенні економічної політики усіх без винятку держав і регіональних міждержавних угруповань. Завдяки використанню механізму бюджетного перерозподілу національного продукту керівні органи мають змогу усунути вади ринкового саморегулювання, забезпечити гармонійне співіснування окремих верств населення, їх соціальний захист, проводити економічну і регіональну політику.

2. Бюджетна система – це складна економічна категорія, що являє собою систему соціально-економічних, фінансових та політичних відносин, які складаються в суспільстві в процесі формування, розподілу і використання централізованого грошового фонду країни чи регіону, призначеного для задоволення суспільних потреб. Складовими елементами бюджетної системи є бюджетні доходи і видатки, принципи функціонування та організація.

3. Бюджетна система економічного союзу держав має свої специфічні риси, які відрізняють її від бюджетних систем національного чи нижчого рівнів. Зокрема у ній впроваджуються особливі механізми розподілу повноважень між наднаціональними та національними органами управління, що базуються на теоретичних розробках теорій фіскального федералізму, економіки державного сектора, концепції субсидіарності тощо. У сферах формування дохідної та видаткової частин бюджету відпрацьовуються особливі принципи та механізми, причому щодо структури бюджетних видатків вони досить неоднозначні. Бюджетній системі економічного союзу держав може бути притаманна і певна інституційно-правова специфіка.

4. Історія функціонування бюджетної системи ЄС бере свій початок ще з моменту становлення інтеграційного об'єднання. Проте в процесі еволюції Спільнот основні засади їх існування неодноразово змінювалися. Це було зумовлено як інтересами окремо взятих країн, так і необхідністю створення

стабільного механізму надходження фінансових ресурсів з метою втілення в життя нових ідей європейської інтеграції.

5. Бюджет Європейського Союзу є безпосереднім інструментом регулювання інтеграційних процесів всередині ЄС. За допомогою значних фінансових вливань ЄС має змогу не допустити різких коливань в економічній кон'юктурі на території об'єднання, досягаючи при цьому необхідного рівня розвитку тих чи інших сфер економіки. Не дивлячись на те, що при ухваленні бюджету кожна країна-член ЄС намагається якнайкраще захистити свої національні інтереси і отримати якомога більші обсяги асигнувань, завжди вдається досягти компромісного варіанту.

6. Сьогодні за прийняття бюджету ЄС відповідають Рада ЄС, Парламент і Європейська комісія, котрі погоджують свої інтереси в раках тристоронніх переговорів. Розробка і прийняття бюджету проходить у кілька етапів, послідовність яких, як і терміни бюджетної процедури, докладно описані в статті 314 Договору про функціонування ЄС. Відповідальність за формування і виконання бюджету несе Комісія. Розглядають і затверджують єдиний європейський бюджет Парламент і Рада. Функції фінансового контролю виконує Рахункова палата.

7. Єдиний бюджет ЄС формують кошториси інституцій Союзу. Лівову частку бюджету складає кошторис Європейської комісії, яка відповідає за проведення усіх єдиних політик ЄС, а тому і за виконання бюджету в цілому. Близько 80 % усіх бюджетних асигнувань спрямовуються на проведення єдиної сільськогосподарської політики та на фінансування діяльності структурних та інвестиційних фондів ЄС: Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського соціального фонду, Фонду згуртування, Європейського фонду морських справ і рибальства, Європейського фонду розвитку сільської місцевості та Ініціативи зайнятості молоді. Одними з найбільших у бюджеті є програма «Горизонт-2020» та Інструмент об'єднання Європи.

8. Засоби, за допомогою яких забезпечуються надходження до бюджету, регламентуються рядом угод, які формують систему власних ресурсів ЄС.

Головними джерелами формування власних ресурсів є три категорії доходів: митні збори, що надходять від торгівлі різними видами продукції з третіми країнами; ресурс податку на додану вартість (ПДВ) та ресурс ВВП, який розраховується на основі прогнозованого ВВП країн-членів.

9. Більшість бюджетних видатків ЄС безпосередньо зорієнтовані на розвиток інтеграційних процесів шляхом реалізації спільних політик ЄС, спрямованих на покращення економічної ситуації в країнах-членах, стимулювання економічного зростання, покращення добробуту населення. Серед витрат такого характеру слід виділити асигнування на єдину сільськогосподарську та регіональну політику, політику формування єдиного ринку ЄС, політику конкуренції, торговельну, транспортну, енергетичну, промислову політики, політику зайнятості.

10. Протягом 2021–2027 рр. у ЄС значно збільшиться фінансування таких пріоритетних політик як «цифрове суспільство», міграції та управління кордоном, безпека та оборона, наукові дослідження, інвестиції та конкурентоспроможність економіки, транскордонне європейське співробітництво (в усіх сферах). Відбуватиметься це за рахунок скорочення фінансування обох сільськогосподарських фондів ЄС, фонду рибальства, фонду згуртування, структурних фондів, тобто традиційно найбільш потужних фінансових інструментів Союзу. Фінансування інших сфер і програм ЄС відбудуватиметься приблизно на тому ж рівні. Сумарний обсяг видатків ЄС за період наступної бюджетної семирічки становитиме близько 1,07 трлн. євро (у цінах 2018 р.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бояр А. Новітні імперативи трансформації бюджетної системи ЄС. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. № 2. С. 107-123. Серія. Економічні науки. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2022/02\(121\)/11.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2022/02(121)/11.pdf)
2. Бояр А. О. Бюджетний процес у Європейському Союзі: моногр. Луцьк: Вежа-Друк, 2012. 524 с.
3. Бояр А. О. Трансформація бюджетної моделі ЄС в умовах глобальної фінансової турбулентності / А. О. Бояр. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 256 с.
4. Буковинський С. Фінансова стабілізація як основа фінансової політики / С. Буковинський. *Фінанси України*. 1997. № 4. С. 5-19.
5. Василик О. Д. Державні фінанси України: навч. посіб. / О. Д. Василик. К.: Вища школа, 1997. 383 с.
6. Василик О. Д. Теорія фінансів: підруч. / О. Д. Василик. [4-е вид., доп.]. К.: Ніос, 2003. 416 с.
7. Васильченко З. Доходи бюджету в системі управління економікою / З. Васильченко. *Фінанси України*. 1997. № 6. С. 24-33.
8. Вахненко Т. До питання про бюджетну класифікацію / Т. Вахненко. *Фінанси України*. 1996. № 8. С. 39-48.
9. Геген Д. У лабіринті Європейського Союзу / Д. Геген / пер. з фр. Г. Козлов, С. Серета. К.: Основи, 1995. 116 с.
10. Головка О. І. Європейська комісія: правовий статус в системі органів Європейського Союзу / О. І. Головка. *Держава і право*. 2001. Вип. 9. С. 474-479.
11. Гордей О. Д. Бюджетний механізм забезпечення зростання суспільного добробуту / О. Д. Гордей, О. Д. Василик. *Фінанси України*. 2003. № 4. С. 29-33.
12. Государственные финансы: учебник / под ред. В. М. Федосова. К.: Либідь. 1991. 322 с.
13. Європейський Союз: навч. посіб. / [А. О. Бояр (кер. авт. кол.), Н. П. Карпчук,

- Н. І. Романюк та ін.]; за ред. А. О. Бояра, С. В. Федонюка. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 600 с.
- 14.Спіфанов А. О. Бюджет і фінансова політика України: навч. посіб. / А. О. Спіфанов, І. В. Сало, І. І. Д'яконова. К.: Наукова думка, 1997. 304 с.
- 15.Закон України «Про бюджетну систему України» № 253/95-ВР від 29.06.95. Відомості ВРУ. 1995. № 26.
- 16.Зюнькін А. Г. Фінансове право: опорний конспект лекцій / А. Г. Зюнькін. К.: МАУП, 1999. 112 с.
- 17.Іванов В. М. Гроші та кредит: курс лекцій / В. М. Іванов. К.: МАУП, 1999. 230 с.
- 18.Карлін М. І. Фінансові системи країн Європи / М. І. Карлін. К.: Знання, 2009. 334 с.
- 19.Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу: навч. посіб. / В. Кернз. К.: Знання, 2002. 381 с.
- 20.Кириленко О. П. Фінанси: навч. посіб. / О. П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 1998. 211 с.
- 21.Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/С 83/01). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU10267?an=2>
- 22.Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення: навч. посіб. / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. К.: Вид. дім «Ін Юре», 2001. 448 с.
- 23.Куценко Т. Ф. Бюджетно-податкова політика: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Т. Ф. Куценко. К.: КНЕУ, 2002. 256 с.
- 24.Луцишин П. В. Європейські інтеграційні процеси: формування єдиного ринку: моногр. / П. В. Луцишин, С. В. Федонюк. Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. 200 с.
- 25.Зелений і безпечний Європейський Союз: монографія / [А. О. Бояр (кер. авт. кол.), І. В. Кицюк, Н. І. Романюк та ін.]; за ред. А. О. Бояра, В. Й. Лажніка. Луцьк : Вежа-друк, 2023. 592 с.

- 26.Опришко В. Ф. Право Європейського Союзу: навч. посіб. / В. Ф. Опришко, А. В. Омельченко, А. С. Фастовець. К.: Знання, 2002. 477 с.
- 27.Посельський В. Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції / Володимир Посельський. К.: Смолоскип, 2002. 168 с.
- 28.Рут Ф. Р. Міжнародна торгівля та інвестиції / Френклін Р. Рут, Антон Філіпенко; пер. з англ. К.: Основи, 1998. 743 с.
- 29.Світова економіка: підруч. / А. С. Філіпенко, О. І. Рогач, О. І. Шнирков та ін. К: Либідь, 2000. 582 с.
- 30.Бояр А. О. Еволюція наукових бюджетних сентенцій. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2015. № 1(99). С. 121–138.
- 31.Право Європейського Союзу: підручник / [Р. А. Петров (кер. авт. кол.), А. О. Вакуленко та ін.]; за ред. Р. А. Петрова. Вид. 9-те, змінене та допов. Харків: Право, 2019. 442 с.
- 32.Європейська інтеграція: навч. посіб. / за ред. М. І. Макаренка, Л. І. Хомутенко ; [М. І. Макаренко, Л. І. Хомутенко, І. І. Д'яконова та ін.]. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 344 с.
- 33.Чужиков В. Розширений ЄС у цифрах і фактах / В. Чужиков, В. Чужикова. *Географія та основи економіки*. 2005. № 1. С. 46-50.
- 34.Шевчук В. Фіскальна політика: необхідність збалансованого бюджету / В. Шевчук. *Фінанси України*. 1997. № 5. С. 30-45.
- 35.Шемятенков В. Г. Европейская интеграция / В. Г. Шемятенков. М.: Междунар. отношения, 2003. 400 с.
- 36.Юрій С. І. Бюджетна система України: навч. посіб. / С. І. Юрій, Й. М. Бескид. К.: Ніос, 2000. 400 с.
- 37.A Study on EU Spending. Final Report / ECORYS Nederland BV, Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis (CPB), Institute for Economic Research (IFO). Rotterdam, 2008. 357 p. URL:
http://ec.europa.eu/budget/reform/library/issue_paper/study_EUspending_en.pdf

38. Alesina A. The Political Economy of International Unions / A. Alesina, I. Angeloni, F. Etro. *CEPR Discussion Paper*. 2001. № 3117. 16 p.
39. Allocation of 2004 EU expenditure by Member State . URL:
http://europa.eu.int/comm/budget/agenda2000/reports_en.htm
40. Baldwin R. E. Nice Try: Should the Treaty of Nice be Ratified? Monitoring European Integration # 11 / R. E. Baldwin, E. Berglöf, F. Giavazzi, M. Widgrén. London: Centre for Economic Policy Research, 2001. 150 p. URL:
<http://www.cepr.org/pubs/books/P140.asp>
41. Barr N. The Economics of the Welfare State / N. Barr. Oxford University Press, 1998. 498 p.
42. Begg I. Reshaping the EU Budget: Yet Another Missed Opportunity / I. Begg. Policy Paper. 1999. № 1. 22 p.
43. Bird R. Threading the fiscal labyrinth: some issues in fiscal decentralisation / R. Bird. *National Tax Journal*. 1993. Vol. 46, № 2. P. 207-227.
44. Budgetary discipline. URL:
http://europa.eu.int/comm/agriculture/fin/clearance/index_en.htm
45. Buti M. Towards a European Budgetary System / M. Buti, M. Nava. *European University Institute Working Papers*. 2003. № 8. 21 p.
46. CAP reform – Europe’s common agricultural policy is broken – let’s fix it. URL:
<http://capreform.eu/cap-spending-in-the-next-mff/>
47. European Commission (2021). Multiannual Financial Framework 2021–2027 (in commitments) – 2018 prices. URL: <http://surl.li/bmzdd>
48. Commission Communication to the Council and to the European Parliament on the Establishment of a new Financial Perspective for the Period 2000-2006. URL:
http://aei.pitt.edu/5084/01/001447_1.pdf
49. Commission sets out proposal to increase minimum protection for bank deposits to €100,000. URL:
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1508&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

50. Communication from the Commission COM (2008) 706 of 29 October 2008 “From financial crisis to recovery: A European framework for action». URL: http://ec.europa.eu/commission_barroso/president/pdf/.pdf
51. Connolly S. Economics of the Public Sector / S. Connolly, A. Munro. Pearson Education Limited, 1999. 536 p.
52. Council Decision (EU, Euratom) 2020/2053 of 14 December 2020 on the system of own resources of the European Union and repealing Decision 2014/335/EU, Euratom. *Official Journal of the European Union*, L 424, 1–10. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32020D2053&qid=1716201514759>
53. Council Regulation (EC) No 2040/2000 of 26 September 2000 on budgetary discipline. URL: <http://www.eur-lex.europa.eu>
54. Regulation (EU, Euratom) 2018/1046 of the European Parliament and of the Council of 18 July 2018 on the financial rules applicable to the general budget of the Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32018R1046>
55. EU budget “Line by line» 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/budget/data/LBL/2024/en/SEC03.pdf>
56. EU budget 2006. URL: http://europa.eu.int/pol/financ/index_en.htm
57. EU leaders draw up joint plan for weathering financial storm // European Commission. URL: http://ec.europa.eu/news/economy/081013_1_en.htm
58. European Union: Financial Report 2000, Luxembourg, 2001 . URL: <http://www.europa.eu.int>
59. Figueira F. A Better Budget for Europe: Economically Efficient, Politically Realistic / F. Figueira. *European Policy Analysis (Journal of the Swedish Institute for European Policy Studies)*. 2008. № 2. 4 p.
60. Figueira F. How to Reform the EU Budget? A Multidisciplinary Approach / F. Figueira. *Discussion Paper Series. Tjalling C. Koopmans Research Institute, Utrecht School of Economics, Utrecht University*. 2008. № 7. 25 p.

61. The 2021–2027 EU budget – What’s new? / European Commission. URL:
https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/whats-new_en
62. European Structural and Investment Funds. URL:
<https://cohesiondata.ec.europa.eu/overview>
63. Gretschnann K. Reform of the own-resources system and net positions in the EU budget / K. Gretschnann. European Parliament Directorate-General for Research Working Document, Budget Series 100, 1998. URL:
http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/budg/100/default_en.htm
64. Hix S. The Political System of the European Union / S. Hix. Basingstoke: McMillan, 1999. 450 p.
65. Improving the budgetary procedure . URL:
http://www.eu.int/comm/budget/budget_detail/improving_en.htm
66. International Financial Statistics. Washington. IMF. September, 2000.
67. Mattila M. Fiscal Redistribution in the European Union and the Enlargement / M. Mattila. 22 p. URL:
<http://www.valt.helsinki.fi/staff/mmattila/euredist/redist.pdf>
68. Musgrave R. A. The Theory of Public Finance / R. A. Musgrave. New York: McGraw Hill, 1959. 480 p.
69. Musgrave R. A. Theories of fiscal federalism / R. A. Musgrave. Public Finance. 1969. № 24 (4). Pp. 521-532.
70. Oates W. E. Fiscal Federalism / W. E. Oates. New York: Harcourt Brace & Jovanovich, 1972. 249 p.
71. Overview of the own resources system. URL:
http://www.eu.int/comm/budget/budget_detail/overview_en.htm
72. Pelkmans J. Testing for Subsidiarity / J. Pelkmans. *BEEP Briefings 13*. Bruges: College of Europe, 2006. 38 p. URL:
<http://www.coleurop.be/file/content/studyprogrammes/eco/publications/BEEPs/BEEP13.pdf>

73. Proposal for a Council Regulation laying down the multiannual financial framework for the years 2021- 2027 (COM/2018/322 final). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018PC0322>
74. Rodden J. Strength in Numbers? Representation and Redistribution in the European Union / J. Rodden. *European Union Politics*. 2002. № 3. P. 151-175.
75. Parry M. and Sapała M. 2021–2027 Multiannual Financial Framework and New Own Resources: Analysis of the Commission’s proposal. Brussels: European Parliamentary Research Service (EPRS), 2023. 29 p. DOI:10.2861/663213
76. Stiglitz J. Economics of the Public Sector / J. Stiglitz. W. W. Norton & Co., 2000. 848 p.
77. Tabellini G. Principles of Policymaking in the European Union: an Economic Perspective / G. Tabellini. *CES Ifo Economic Studies*. 2003. № 49 (1). P. 49–75.
78. The budget of the European Union: how is your money spent? – Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2016. 16 p.
79. The Community budget: the facts in figures. Luxembourg, 2000. URL: http://www.eu.int/comm/budget/budget_detail/current_year_en.htm
80. Council Regulation (EU, Euratom) 2024/765 of 29 February 2024 amending Regulation (EU, Euratom) 2020/2093 laying down the multiannual financial framework for the years 2021 to 2027. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202400765
81. The Commission Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions of 29 June 2011 «A Budget for Europe 2020: Policy Fiches» [COM(2011) 500 final – Part II]. P. 80–82. URL: http://ec.europa.eu/budget/biblio/documents/fin_fwk1420/fin_fwk1420_en.cfm#doc2
82. The European Union Budget at a glance. URL: http://www.eu.int/comm/budget/budget_glance/index_en.htm